

**Стандартҳои байналмилалӣ мақомотҳои
олии аудит (ИССАИ) аз ҷониби Ташкилоти
байналмилалӣ мақомотҳои олии аудит
(ИНТОСАИ) ба нашр расонида шудааст.
Маълумоти иловагӣ дар сомонаи www.issai.org**

ДАСТУРИ АМАЛӢ ОИД БА АУДИТИ МОЛИЯВӢ

**БА ҲИСОБ ГИРИФТАНИ
ҚОНУНГУЗОРИ ВА САНАДҲОИ
МЕЪЁРИИ ҲУҚУҚӢ ДАР РАФТИ
АУДИТИ ҲИСОБОТИ МОЛИЯВӢ
(Тарҷума)**

Душанбе
2016

Дастурамали мазкур ба Стандарти байналмилалии аудит (СБА) 250 «Ба ҳисоб гирифтани қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар рафти аудити ҳисоботи молиявӣ», ки аз ҷониби Кумита оид ба стандартҳои аудит ва кафолати саҳеҳии маълумотҳо (ИААСБ) таҳия ва аз тарафи Федератсияи байналмилалии муҳосибон (ФБМ) ба нашр расонида шудааст, мутобиқат дорад.

Аз ҷониби Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон барои истифодаи умум аз забони русӣ ба забони тоҷикӣ тарҷума карда шудааст.

МУНДАРИҶА
СБМОА (ИССАИ) 1250

Дастури амалӣ ба СБА 250

Муқаррароти умумӣ	4
Муқаддима ба СБА	4
Мазмуни Дастури амалӣ	4
Қобили татбиқ будани СБА зимни аудит дар баҳши давлатӣ	5
Дастури иловагӣ вобаста ба масъалаҳои алоқаманд ба баҳши давлатӣ	5
Шарҳи умумӣ	5
Баррасии риояи қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ	7
Ҳисобот оид ба ҳолатҳои ошкор ва эҳтимолияти риоя нагардидани талаботҳо	8

ДАСТУРИ АМАЛӢ БА СТАНДАРТИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ АУДИТ (СБА) 250¹

БА ҲИСОБ ГИРИФТАНИ ҚОНУНГУЗОРӢ ВА САНАДҲОИ МЕЪЁРИИ ҲУҚУҚӢ ДАР РАФТИ АУДИТИ ҲИСОБОТИ МОЛИЯВӢ

Муқаррароти умумӣ

Дастури амалии мазкур нишондодҳои иловагиро ба СБА 250 «Ба ҳисоб гирифтани қонунгузори ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар рафти аудити ҳисоботи молиявӣ» дар бар гирифта, дар ҳамбастагӣ бо СБА-и мазкур татбиқ гардида, аз 15 декабри соли 2009 мавриди амал қарор дода мешавад.

Муқаддима ба СБА

СБА 250 уҳдадорҳои аудиторро дар самти ба ҳисоб гирифтани қонунгузори ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар рафти аудити ҳисоботи молиявӣ муқаррар намуда, ба дигар супоришҳои мушаххас, ки дар рафти он санчиши риояи қонунгузори ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии махсус амалӣ ва маълумотномаи алоҳида таҳия карда мешавад, паҳн намегардад.

Мазмуни Дастури амалӣ

П1. Дастури амалӣ ба аудиторони бахши давлатӣ нишондодҳои иловагиро ҷиҳати масъалаҳои зерин таъмин менамояд:

¹ Тамоми Дастурҳои амалӣ дар ҳамбастагӣ бо СБМОА/ИССАИ 1000 «Муқаддимаи умумӣ ба Дастур оид ба ҳисоботи молиявӣ».

- (а) шарҳи умумӣ;
- (б) баррасии риояи қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ;
- (в) ҳисобот оид ба ҳолатҳои ошкоршуда ва ё эҳтимолияти риоя нагардидани талаботҳо.

Қобили татбиқ будани СБА дар аудити баҳши давлатӣ

П2. СБА 250 аз ҷониби аудиторони баҳши давлатӣ, ки ба сифати аудиторони ҳисоботи молиявӣ амал менамоянд, қобили татбиқ мебошад.

Дастури иловагӣ вобаста ба масъалаҳои алоқаманд ба баҳши давлатӣ

П3. СБА 250 бо дарназардошти хусусиятҳои хоси баҳши давлатӣ, ки дар параграфҳои А6 ва А20 оварда шудааст, тартиби татбиқ ва дигар маводҳои тафсиридиҳандаро дар бар мегирад.

Шарҳи умумӣ

П4. Мақсади аудит дар баҳши давлатӣ нисбат ба изҳори ақида оиди омода гардидани ҳисоботи молиявӣ дар ҳама ҷанбаҳои муҳим ва мутобиқ бо системаи татбиқшавандаи ҳисоботи молиявӣ (яъне, соҳаи татбиқи СБА) нисбатан васеъ мебошад.

Бо дарназардошти талаботҳои қонунгузорӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, дастуру супоришҳои мақомотҳо, стратегияҳои давлатӣ ва қарорҳои мақомоти қонунгузор вобаста ба ваколати аудит ва уҳдадорихои ташкилотҳои баҳши давлатӣ, мумкин аст мақсадҳои иловагӣ муқаррар карда шавад, ки он уҳдадорҳои аудиторони баҳши давлатиро дар самти ошкор гардидани

ҳолатҳои риоя нагардидани ваколатҳо, бучет ва ҳисоботдиҳӣ дар бар мегирад.

Инчунин, аз сабаби он ки аҳли ҷомеа дар пайдо намудани маълумот дар самти риояи қонунгузорӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, харчи маблағҳои бучетӣ ва пешниҳоди ҳисоботҳо аз натиҷаи он манфиатдор мебошанд, бинобар ин, аудиторони бахши давлатӣ бо вучуди пешниҳод нагардидани мақсадҳои иловагӣ уҳдадоранд, ки бо дарназардошти манфиатдории аҳли ҷомеа баррасии мавзӯҳои зикргардидаро мустақилона ба роҳ монанд.

П5. Баррасии мавзӯи риояи қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар бахши давлатӣ соҳаи васеи татбиқи онро дар бар гирифта, уҳдадорихоии иловагиро дар самти изҳори ақидаи алоҳида оиди риоя гардидани қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ аз ҷониби ташкилотҳо метавонад муқаррар намояд.

Уҳдадорихоии иловагӣ, мақсадҳои аудит ва ҳисоботҳои бо он алоқаманд бо Дастури аудити мутобикати ИНТОСАИ (ИССАИ 40002 ва 40003) муқаррар карда шуда, аудиторони бахши давлатӣ барои таъмини иҷрои уҳдадорихоии иловагӣ меъёрҳои СБМОА/ИССАИ 4000 ва 4200-ро дастрасӣ менамоянд.^{1,2}

П6. Тавре дар параграфи 2-и СБА қайд гардидааст, таъсири қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба ҳолати ҳисоботи молиявӣ тағйирёбанда мебошад. Ма-

¹ ИССАИ 4000 «Муқаддимаи умумӣ ба Дастур оид ба аудити мутобикат».

² ИССАИ 4200 «Дастур оид ба аудити мутобикат, ки ба аудити ҳисоботи молиявӣ алоқаманд аст».

салан, дар бахши давлатӣ метавонад қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии махсус амал намуда, масъалаҳои алоҳида, ба монанди тартиби тақсими грант ва кӯмакҳои молиявиро ба ташкилотҳои, ки бевосита ба ҳисоботи молиявӣ таъсир расонида метавонанд, ба танзим дароранд.

Системаи ҳисоботи молиявӣ метавонад маълумотҳои дахлдор, аз қабилӣ ҳисоботҳо оид ба бучет, оид ба маблағҳои ҷудогардида (ассигнования) ва ё иҷрои онро дар бар гирад. Дар ин сурат ба аудиторони бахши давлатӣ зарур аст, ки ҳолати риояи қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии махсусро, ки бевосита ва ё бавосита ин ҳолатро ба танзим мебароранд, мавриди баррасӣ қарор диҳанд.

П7. Дар сурати дорони ваколатҳои васеъ будани аудиторони бахши давлатӣ, ки дар параграфҳои П4 ва А6-и СБА қайд гардидааст, дар доираи уҳдадорихои иловагии муқарраршуда бояд баррасии масъалаҳои риояи қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқиро таъмин намуда, таъсири ин ҳолатро ба ҳисоботи молиявӣ ва ҳисоботи аудиторӣ арзёбӣ намоянд.

Аз ҷониби аудитор баррасӣ намудани ҳолати риояи қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ

П8. Бо дарназардошти талаботи параграфи 15-и СБА аз ҷониби аудиторони бахши давлатӣ ҳолатҳои риоя нагардидани қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки дар рафти амалӣ гардидани дигар намудҳои аудит, ба монанди аудити иҷроӣ ошкор қарда шудааст, бояд ба инобат гирифта шавад.

Ҳисобот оид ба ҳолатҳои ошкоршуда ва эҳтимолияти риоя нагардидани талаботҳо

П9. Иловатан ба талаботҳо дар самти хабардор кардани роҳбарият, ки дар параграфи 22-и СБА нишон дода шудааст, баъзе аудиторони бахши давлатӣ дар бораи тамоми ҳолатҳои ошкоргардида оиди риоя нагардидани қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва ҳатто оиди ҳолатҳои муҳим набуда низ бояд роҳбарияти ташкилотро хабардор намоянд.

Дигар ташкилотҳои аудитори бахши давлатӣ дар доираи вақолатҳои худ метавонанд ислоҳ намудани ин ё он ҳолатҳои риоя нагардидани қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқиро аз ҷониби роҳбарияти ташкилот талаб намуда, дар баробари ин дар ҳолатҳои ҷой доштани омилҳои субъективӣ дар шарҳи қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, арзёбии таъсири онро ба мустақилияти аудиторӣ таъмин намоянд.

П10. Бо дарназардошти талаботи параграфи 28-и СБА аз ҷониби аудиторони бахши давлатӣ вобаста ба ҳолати риоя нагардидани қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар ташкилотҳо, масъалаи ба мақомоти қонунгузор, мақомотҳои ҳифзи ҳуқуқ ва ё дигар тарафи манфиатдор пешниҳод намудани маводҳои дахлдор баррасӣ карда мешавад.

СТАНДАРТИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ АУДИТ 250

БА ҲИСОБ ГИРИФТАНИ ҚОНУНГУЗОРИ ВА САНАДҲОИ МЕЪЁРИИ ҲУҚУҚӢ ДАР РАФТИ АУДИТИ ҲИСОБОТИ МОЛИЯВӢ

*(аз 15 декабри соли 2009 мавриди амал
қарор дода шудааст)*

Стандарти байналмилалии аудит (СБА) 250 «Ба ҳисоб гирифтани қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар рафти аудити ҳисоботи молиявӣ» бо Стандарти байналмилалии аудит (СБА) 200 «Мақсадҳои умумии аудитории мустақил ва татбиқи аудит тибқи Стандартҳои байналмилалии аудит» дар ҳамбастагӣ дастрас карда мешавад.

М У Н Д А Р И Ч А

Муқаддима

Соҳаи татбиқи СБА	12
Эътибори қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ	12
Масъулият барои риояи талаботҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ	13
Мавриди амал қарор гирифтанд	16
Мақсадҳо	16
Мафҳумҳо	17

Талаботҳо

Баррасӣ намудани риояи қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ	17
Чорабиниҳои аудиторӣ вобаста ба ҳолати ошкор ва эҳтимолияти риоя нагардидани талаботҳо	19
Хабардор кардан дар бораи ҳолатҳои ошкоргардида ва эҳтимолияти риоя нагардидани талаботҳо	20
Таҳияи ҳуҷҷатҳо (ҳуҷҷат кардан)	22

Дастур оид ба татбиқ ва маводҳои тафсирдиҳанда

Масъулият барои риояи талаботҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ	23
Баррасӣ намудани риояи қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ	25
Чорабиниҳои аудиторӣ вобаста ба ҳолати ошкоргардида ва эҳтимолияти риоя нагардидани талаботҳо	29
Хабардор кардан дар бораи ҳолатҳои ошкоргардида ва эҳтимолияти риоя нагардидани талаботҳо	33
Таҳияи ҳуҷҷатҳо (ҳуҷҷат кардан)	34

Муқаддима

Соҳаи татбиқи СБА

1. Стандарти байналмилалии аудит (СБА) масъулияти аудиторро дар самти ба ҳисоб гирифтани қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар рафти аудити ҳисоботи молиявӣ муқаррар намуда, меъёрҳои он ба дигар намудҳои он, ба монанди санҷиш ва омода намудани ҳисоботи алоҳида оид ба риояи талаботҳои муайяни қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ паҳн намегардад.

Эътибори қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ

2. Қонунҳо ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар қисмати эътиборнокии онҳо ба ҳисоботи молиявӣ байни худ тавофут дошта, талаботҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки риояи он аз тарафи ташкилотҳо зарур аст, заминаи меъёрии ҳуқуқӣ барои ҳисоботҳои молиявӣ ба ҳисоб мераванд.

Меъёрҳои як қатор қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба ҳисоботҳои молиявӣ эътибори бевосита дошта, ифода ёфтани ҳаҷми маблағҳо ва дарчи тамоми дигар ҳолатҳои молиявиро дар ҳисоботҳои молиявӣ муайян менамоянд. Меъёрҳои дигар қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ талаботҳои дигарро дар самтҳои гуногун, аз қабили оид ба тартиби пешбурди фаъолияти хоҷагидорӣ муқаррар намуда, аз ҷониби роҳбарияти субъект дар ҳамин самт дастрас гардида, ба ҳисоботҳои молиявӣ дахл наменамоянд.

Фаъолияти як қатор ташкилотҳо (аз қабили бонкҳо, корхонаҳои саноати кимиё) бо қонунҳои алоҳида ба танзим дароварда шуда, дар фаъолияти қисми дигари онҳо меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқие татбиқ карда мешавад, ки масъалаҳои умумии фаъолияти

онхоро (масалан, дар самти бехатарии техникӣ, ҳифзи саломатии кормандон ва ё таъмини принсипи баробархукукӣ хангоми қабул ба кор) ба танзим мебарорад.

Риоя нагардидани талаботҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба оқибатҳои муайян, ба монанди таъин намудани ҷаримаҳо, баҳсҳо ва дигар ҳолатҳо оварда мерасонад, ки ҷой доштани чунин ҳолатҳо ба ҳисоботи молиявӣ таъсири ҷиддӣ расонида метавонад.

Масъулият барои риояи талаботҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ (ниг. ба параграфҳои А1-А6)

3. Роҳбари ваколатдори ташкилот барои таъмини пешбурди фаъолият дар доираи муқаррароти қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар маҷмӯъ, инчунин таъмини риояи он вобаста ба ифода ёфтани ҳаҷми маблағҳо ва тамоми дигар ҳолатҳои молиявӣ дар ҳисоботи молиявӣ масъулият дорад.

Масъулияти аудитор

4. Ба роҳбарӣ гирифтани талаботҳои СБА ба аудитор дар самти ошкор намудани таҳрифгарии ҷиддӣ дар ҳисоботи молиявӣ, ки дар натиҷаи риоя нагардидани қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба миён омадааст, имконият фароҳам меорад. Бо вучуди ин, интизор намеравад, ки аз ҷониби аудитор тамоми ҳолатҳои риоя нагардидани меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ошкор, пешгирӣ ва аз байн бурда мешаванд. Бинобар ин, барои пешгирӣ ва ё аз байн бурдани тамоми ҳолатҳои риоя нагардидани меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ аудитор масъулият надорад.

5. Инчунин, аудитор барои пайдо намудани боварии қатъӣ вобаста ба ҷой надоштани таҳрифгарии ҷиддӣ дар ҳисоботҳои молиявӣ, ки дар натиҷаи сохтакорӣ ва ди-

гар иштибоҳҳо ба миён омадааст, масъул набуда, зимни амалӣ намудани аудити ҳисоботи молиявӣ заминаи меъёрии ҳуқуқии татбиқшавандаро ба инобат мегирад.¹

Бинобар мавҷуд будани маҳдудиятҳои ҷудоинопазири аудит ва бо вучуди банақшагирии дахлдор ва амалӣ намудани аудит тибқи меъёрҳои СБА, хавфи ногузирии ҷой доштани баъзе аз таҳрифгариҳои ҷиддӣ дар ҳисоботҳои молиявӣ ва ошкор нашудани он боқӣ мемонад.²

Эҳтимолияти таъсиррасонии маҳдудиятҳои ҷудоинопазир ба қобилияти аудитор дар самти ошкор намудани таҳрифгариҳои ҷиддӣ бо сабабҳои зерин афзун мегардад:

– амал намудани як қатор қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки ғаъолияти амалиёти ташкилотҳоро ба таври пурра ба танзим дароварда, одатан меъёрҳои он ба ҳолати ҳисоботи молиявӣ таъсири ҷиддӣ надошта, бинобар ин зимни омода гардидани ҳисоботи молиявӣ ба инобат гирифта намешаванд;

– бар хилофи меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ҷой доштани амалҳои, ки барои руйпӯш намудани коидавайронкуниҳо, ба монанди маслиҳати ҷиноӣ, сохтакорӣ хуччатҳо, барқасдона инъикос накардани амалиётҳо дар ҳисоботҳо, амалҳои роҳбарияти ташкилотҳо оиди мадди назар намудани воситаҳои назорат ва таҳрифгариҳои қасдонаи ҳолатҳои воқеӣ равона гардида, ба аудитор пешниҳод карда шудааст;

– ба доираи ваколатҳои ҳуқуқӣ дахл доштани баррасии амалҳои, ки ҳолати воқеии риоя нагардидани меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқиро тасдиқ менамояд.

¹ СБА 200 «Мақсадҳои умумии аудитории мустақил зимни аудити ҳисоботи молиявӣ тибқи Стандартҳои байналмилалии аудит», параграфи 5.

² СБА 200, параграфи А51.

Ҳамин тавр, ҳар қадар ки амалиётҳои молиявии дар ҳисоботҳо ифодаёфта берун аз доираи меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ амалӣ шуда бошад, ҳамон қадар эҳтимолияти ошкор кардани ҳолатҳои риоя нагардидани талаботҳо кам мегардад.

6. Бо меъёрҳои СБА-и мазкур уҳдадорҳои аудитор вобаста ба риоя намудани муқаррароти ду гурӯҳи гуногуни қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ чудо карда шудааст:

(а) муқаррароти қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки меъёрҳои он дар самти муайян намудани ифода ёфтани ҳаҷми маблағҳо ва тамоми дигар ҳолатҳои молиявии дар ҳисоботи молиявӣ ифодашуда таъсири бевосита дорад. Ба чунин гурӯҳи қонунҳо ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ қонунгузориҳои андоз, таъмини нафақа ва ғ. мисол шуда метавонад (ниг. ба параграфи 13);

(б) дигар қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки ба ҳолатҳои дар боло зикршуда таъсири бевосита надошта, риояи меъёрҳои он ба ҷанбаҳои амалиётҳои тичоратӣ, қобилияти идома додани фаъолият ва ё пешгирии намудани ҷаримабандиҳои ҷиддӣ мусоидат намуда (масалан, риоя намудани шартҳои иҷозатномадихӣ, талаботҳо вобаста ба доштани қобилияти адои қарз, ҳифзи табиат ва ғ.), бо вучуди он риоя нагардидани он ба ҳисоботи молиявӣ метавонад таъсири ҷиддӣ дошта бошад (ниг. ба параграфи 14).

7. Тибқи меъёрҳои муқаррарнамудаи СБА талаботҳо барои ҳар як гурӯҳҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ муайян гардида, тибқи меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии дар параграфи 6(а) дарҷшуда уҳдадорҳои аудитор ҷиҳати ҷамъ овардани далелҳои кофӣ ва эътимодноки аудиторӣ вобаста ба риоя гардидани муқаррароти қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ муайян карда шудааст. Меъёрҳои гурӯҳи дигари дар па-

раграфи 6(б) қайд гардида бошад, ухдадорихои аудиторро маҳдуд намуда, амалӣ намудани чорабиниҳои аудиториро бо мақсади ошкор намудани ҳолатҳои воқеии риоя нагардидани меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки метавонанд ба ҳисоботи молиявӣ таъсири қиддӣ дошта бошанд, муқаррар намудааст.

8. Меъёрҳои СБА талабот пешниҳод менамояд, ки амалӣ намудани чорабиниҳои аудиторӣ бо мақсади ба даст овардани ақидаи аудиторӣ вобаста ба ҳисоботи молиявӣ, метавонад диққати аудиторро ба ҳолатҳои ошкор қардан ва ё эҳтимолияти риоя нагардидани меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ қалб намуда, аудитор доимо бояд барои ба миён омадани чунин ҳолатҳо омода бошад. Риоя гардидани принсипи шубҳаоварии аудиторӣ (скептитсизм) дар рафти аудит, ки бо меъёрҳои СБА 200 муқаррар қарда шудааст, бо дарназардошти ҳаҷми талаботҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар ин маврид ва таъсири он ба ташкилот аҳамияти муҳим дорад.¹

Санаи мавриди амал қарор гирифта

9. СБА-и мазкур аз санаи 15 декабри соли 2009 мавриди амал қарор дода мешавад.

Мақсадҳо

10. Мақсадҳои аудитор иборат аст аз:

(а) ба даст овардани далелҳои қофӣ ва эҳтимодноки аудиторӣ вобаста ба риоя гардидани меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки ба муайян намудани ифодаи ҳаҷми маблағҳо ва тамоми дигар ҳолатҳои молиявӣ дар ҳисоботи молиявӣ таъсири бевосита мерасонад;

¹ СБА 200, параграфи 15.

(б) амалӣ намудани чорабиниҳои аудиторӣ муайян бо мақсади ошкор намудани ҳолатҳои риоя нагардидани меъёрҳои дигари қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки метавонад ба ҳисоботи молиявӣ таъсири ҷиддӣ дошта бошад;

(в) андешидани чораҳои дахлдор дар сурати риоя нашудан ва ё эҳтимолияти риоя нагардидани меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки дар рафти аудит ошкор карда шудааст.

Мафҳумҳо

11. Истилоҳоти дар СБА истифодашаванда мазмуни зайлро ифода менамоянд:

– **риоя накардан** – амал ва беамалии қасдона ва бе қасди ташкилот, ки ба меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ муҳолифат менамояд. Чунин амалҳо амалиётҳои аз ҷониби ташкилот, ё ба ғоидаи ӯ ва ё аз номи ӯ аз тарафи шахсони ваколатдор амалишударо дар бар мегирад;

– **мутобиқат надоштан** – рафтори шахсии зиддиҳуқуқии роҳбарият, дигар шахсони масъул ва қарордиҳандаи ташкилотро, ки ба ғайри қонун ва ҳаққонӣ он дахл надорад, ифода намекунад.

Талаботҳо

Баррасии риояи қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ аз ҷониби аудитор

12. Дар доираи пайдо намудани тасаввуроти дахлдор дар бораи ташкилот ва муҳити он, тибқи талаботи СБА 315 аудитор бояд дар бораи мавзӯҳои зерин маълумотҳои умумиро ба даст орад:¹

¹ СБА315 «Ҳаммонандкунӣ ва арзёбии ҳавфи ҷой доштани таҳрифкорӣҳои ҷиддӣ дар асоси доштани маълумот дар бораи субъект ва муҳити он» параграфи 11.

(а) заминаи меъёрии ҳуқуқӣ, ки тибқи он фаъолияти ташкилот ба амал бароварда мешавад;

(б) ҳолати татбиқи заминаи меъёрии ҳуқуқӣ аз ҷониби ташкилот (ниг. ба параграфи А7).

13. Аудитор вобаста ба риояи қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки ба муайян намудани ифодаи ҳаҷми маблағҳо ва тамоми дигар ҳолатҳои молиявӣ дар ҳисоботи молиявӣ таъсири бевосита дорад, бояд далелҳои кофӣ ва эътимодноки аудиториро ба даст орад (ниг. ба параграфи А8).

14. Бо мақсади ошкор намудани ҳолатҳои риоя нагардидани меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки ба ҳисоботи молиявӣ таъсири бевосита расонида метавонад, ба аудитор лозим аст чорабиниҳои аудиторӣ зеринро амалӣ намояд (ниг. ба параграфҳои А9-А10):

(а) вобаста ба риояи нагардидани меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ аз ҷониби роҳбарияти субъект ва шахсони дорои ваколати роҳбарӣ дархостҳо пешниҳод намояд;

(б) мукотибахоро бо мақомотҳои дахлдори иҷозатномадиҳӣ ва дигар мақомотҳои идоракунии мавриди тафтиш қарор диҳад.

15. Дар рафти аудит доир ба андешидани дигар чорабиниҳои аудиторӣ, ки амалӣ намудани он ба ошкор кардани ҳолатҳои риоя нагардидани қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ мусоидат карда метавонад, аудитор ҳамеша бояд омода бошад (ниг. ба параграфи А11).

16. Аудитор бо мақсади ба даст овардани маълумот ба роҳбарияти субъект ва шахсони дорои ваколати роҳбарӣ дар бораи пешниҳод намудани маълумоти хаттӣ вобаста ба ҳолатҳои воқеии риоя нагардидани меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки таъсири он зимни

омода намудани ҳисоботи молиявӣ бояд ба инобат гирифта шавад, метавонад дархост пешниҳод намояд (ниг. ба параграфи А12).

17. Ҳангоми ҷой надоштани ҳолатҳои ошкоршуда ва ё эҳтимолияти риоя нагардидани меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, аудитор барои амалӣ намудани дигар чорабиниҳои аудиторӣ вобаста ба ин мавзӯ, ба истиснои чорабиниҳои, ки дар параграфҳои 12-16 нишон дода шудааст, уҳдадор нест.

Чорабиниҳои аудиторӣ дар ҳолати ошкор шудан ва ё эҳтимолияти риоя нагардидани талаботҳо

18. Дар сурати маълум гардидани маълумотҳо вобаста ба ҳолатҳои риоя нагардидан ва ё эҳтимолияти риоя нагардидани меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ба аудитор зарур аст, ки маълумотҳои зеринро ба даст орад (ниг. ба параграфи А13):

(а) дар бораи хусусият ва шароитҳои ҷой доштани ин амалҳо;

(б) дигар маълумотҳо, ки барои арзёбии эҳтимолияти таъсири риоя нагардидан ба ҳисоботи молиявӣ зарур аст (ниг. ба параграфи А14).

19. Дар сурати тахмин намудани мавҷудияти ҳолати риоя нагардидани меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ба аудитор зарур аст, ки ҳолати мазкурро бо роҳбарияти субъект ва шахсони дорои ваколати роҳбарӣ муҳокима намояд.

Дар ҳолати аз ҷониби роҳбарияти субъект ва шахсони дорои ваколати роҳбарӣ пешниҳод нашудани маълумотҳои дахлдор, ки ҳолати риоя нагардидани меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқиро тасдиқ менамояд, инчунин ба миён омадани ақида дар бораи таъсири ҷиддӣ доштани ҳолати риоя нагардидан ба ҳисоботи мо-

лиявӣ, аудитор метавонад зарурати гирифтани маслиҳати ҳуқуқиро баррасӣ намояд (ниг. ба параграфи A15-A16).

20. Дар сурати ғайриимкон будани дастрасии маълумотҳои дахлдор оид ба эҳтимолияти ҳолатҳои риоянагардидани меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, аз ҷониби аудитор таъсири мавҷуд набудани далелҳои кофӣ ва эътимодноки аудиторӣ ба натиҷаи ҳисобот (хулоса)-и аудиторӣ баррасӣ карда мешавад.

21. Аз ҷониби аудитор оқибатҳои риоянагардидани қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ аз нуқтаи назари дигар ҷанбаҳои аудит, аз ҷумла арзёбии хавфҳо ва эътимоднокии маълумотҳои пешниҳоднамудаи роҳбарияти ташкилот арзёбӣ карда шуда, вобаста ба ин ҳолатҳо чораҳои дахлдор бояд андешида шавад (ниг. ба параграфи A17-A18).

Хабардор кардан дар бораи ҳолатҳои ошкоршуда ва ё эҳтимолияти риоянагардидани талаботҳо

Хабардор кардани шахсони дорои ваколати роҳбарӣ дар бораи риоянагардидани талаботҳо

22. Ба истиснои ҳолатҳои, ки тамоми шахсони дорои ваколатҳои роҳбарикунандаи ташкилот бинобар иҷрои вазифаҳои худ оид ба ҳолатҳои ошкоршуда ва ё эҳтимолияти риоянагардидани талаботҳо огоҳӣ пайдо намуданд, дар дигар ҳолатҳо вобаста ба ҳолатҳои ошкор кардан ва ё эҳтимолияти риоянагардидани меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии муҳим шахсони зикргардида бояд хабардор карда шаванд.¹

23. Дар сурати ба ақидаи аудитор риоянагардидани меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки

¹ СБА 260 «Мубодилаи маълумот бо шахсони дорои ваколати роҳбарӣ», параграфи 13.

дар параграфи 22 дарҷ гардидааст, барқасдона содир шуда ва хусусияти муҳим дошта бошад, аудитор бояд дар бораи ҳолати ошкоршуда бетаъхир роҳбарияти ташкилотро хабардор намояд.

24. Дар сурати бевосита даст доштани роҳбарияти субъект ва шахсони дорои ваколати роҳбарӣ дар ҳолатҳои риоя нагардидани меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ба аудитор зарур аст, ки оиди ҳолати ҷойдошта ба мақоми болоии ташкилот хабар диҳад.

Дар мавриди мавҷуд набудани мақоми болоии ташкилот ва ё аудитор гумон барад, ки маълумотҳои пешниҳоднамудаи ӯ ба инбат гирифта намешавад ё ин ки шахси баррасикунанда сазовори боварӣ нест, ҷиҳати ҳуқуқии масъалаи мазкур бояд мавриди баррасӣ қарор дода шавад.

Дарҷ намудани ҳолатҳои риоя нагардидани талаботҳо дар ҳисобот (хулоса)-и аудиторӣ ҳисоботи молиявӣ

25. Дар сурати хулосабарории аудитор дар бораи таъсири ҷиддии ҳолатҳои риоя нагардидани меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба ҳисоботи молиявӣ ва ба таври дахлдор ифода наёфтани ин ҳолат дар ҳисоботи молиявӣ, тибқи меъёрҳои СБА 705 ба аудитор зарур аст, ки андешаҳо, шарҳи он ва ё андешаҳои манфии худро вобаста ба ҳисоботи молиявӣ изҳор намояд.¹

26. Дар сурати эҷод намудани монеагиро аз ҷониби роҳбарияти субъект ва шахсони дорои ваколати роҳбарӣ барои ба даст овардани далелҳои кофӣ ва эътимодноки аудиторӣ дар самти ҷой доштани ҳолатҳои риоя нагардидани меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии

¹ СБА 705 «Тағйир додани ақида дар ҳисобот (хулоса)-и аудиторӣ мустақил» параграфи 7-8.

хукукӣ, ба аудитор зарур аст, ки андешаи худро бо шарҳи он баён наояд ва ё бинобар маҳдуд будани миқёси аудит тибқи меъёрҳои СБА 705 аз изҳори ақида даст кашад.

27. Дар сурати муайян намудани ҳолати даст надоштани роҳбарияти субъект ва шахсони дорои ваколати роҳбарӣ ва бинобар ҷой доштани маҳдудиятҳо, ки барои муайян намудани ҳолати риоя нагардидан мусоидат намудааст, тибқи меъёрҳои СБА 705 зарурати арзёбии таъсири ин ҳолатҳо ба ҳисобот (хулоса)-и аудиторӣ ба миён меояд.

Пешниҳоди маводҳо оид ба риоя нагардидани талаботҳо ба мақомотҳои идоракунӣ ва ҳифзи ҳуқуқ

28. Дар сурати ошкор шудан ва ё эҳтимолияти риоя нагардидани меъёрҳои конунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳукукӣ ба аудитор зарур аст, ки масъалаи пешниҳоди маводҳо ба мақомотҳои идоракунӣ ва ё ҳифзи ҳуқуқ дар ин хусус баррасӣ наояд.

Таҳияи ҳуҷҷатҳо (ҳуҷҷат қардан)

29. Ба аудитор зарур аст, ки маълумотҳои дахлдорро вобаста ба ҳолатҳои ошкор қардан ва ё эҳтимолияти риоя нагардидани меъёрҳои конунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳукукӣ, инчунин натиҷаҳои муҳокимарониҳо бо роҳбарияти субъект ва шахсони дорои ваколати роҳбарӣ, мақомотҳои идоракунӣ ва ҳифзи ҳуқуқ дар ҳуҷҷатҳои аудиторӣ дарҷ наояд (ниг. ба параграфи А21).¹

¹ СБА 230 «Ҳуҷҷатҳои аудиторӣ» параграфҳои 8-11 ва А6.

ДАСТУР ОИД БА ТАТБИҚ ВА МАВОДҲОИ ТАФСИРДИҲАНДА

Масъулият барои риояи талаботҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ (ниг. ба параграфҳои 3-8)

A1. Дар сурати назорати дахлдор аз тарафи шахсони дорои ваколатҳои роҳбарӣ, роҳбарияти субъект барои таъмини риояи муқаррароти қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ зимни ба амал баровардани фаъолияти бевосита масъул мебошанд.

Меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ метавонад ба ҳисоботи молиявии субъект, ба монанди дар мавриди талаботи дарҷ ёфтани тамоми ҳолатҳои молиявӣ дар ҳисоботи молиявӣ ва ё татбиқи асосҳои пешниҳоди ҳисоботи молиявӣ таъсири бевосита дошта бошад.

Инчунин, бо меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ метавонад ҳуқуқ ва уҳдадорихои субъект, ҷавобгарӣ дар мавриди аз ҷониби онҳо риоя нагардидани талаботҳо муқаррар карда шуда бошад.

A2. Бо мақсади ошкор ва бартараф намудани ҳолатҳои риоя нагардидани меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, татбиқи чорабиниҳои зерин барои субъект зарур аст:

– омӯзиш (мониторинг)-и талаботҳои қонунгузорӣ ва таъмини амалӣ намудани чорабиниҳои амалиётӣ дар доираи ин талаботҳо;

– ташкил ва пешбурди фаъолияти дахлдори системаи назорати дохилӣ;

– таҳияи Кодекси одоб ва риояи меъёрҳои он;

– фаҳмондадиҳии меъёрҳои Кодекси одоб ба ҳайати кормандон;

– омӯзиш (мониторинг)-и риояи меъёрҳои Кодекси

одоб ва татбиқи чораҳои интизомӣ нисбати кормандоне, ки ин меъёрхоро риоя накардаанд;

– чалби мушовирон оид ба масъалаҳои ҳуқуқӣ чихати расонидани ёрӣ дар самти омӯзиш (мониторинг)-и талаботҳои қонунгузорӣ;

– барӯйхатгирии қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии нисбатан муҳим, ки дар рафти ба амалбарории фаъолият татбиқи меъёрҳои он зарур аст, инчунин ба қайд гирифтани шикоятҳо.

Дар субъектҳои калон дар баробари чорабиниҳои зикргардида, мумкин аст ухдадорҳои зерин муқаррар карда шавад:

- ташкили хадамоти аудити дохилӣ;
- ташкили Кумитаи аудит;
- ташкили хадамот оид ба таъмини риояи қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ.

Масъулияти аудитор

А3. Риоя нагардидани меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба таҳрифгарии ҷиддӣ дар ҳисоботҳои молиявӣ мусоидат намуда, ошкор гардидани ҳолатҳои риоя накардан новобаста аз дараҷаи аҳамияти он метавонад ба дигар ҷанбаҳои аудит, аз қабилӣ муайян намудани поквичдонии роҳбарияти субъект ва дигар кормандони он таъсири манфӣ расонад.

А4. Кабули қарор дар бораи муайян намудани амалҳои мусоидаткунанда ба ҳолатҳои риоя нагардидани қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ хусусияти ҳуқуқӣ дошта, аслан ба ваколатҳои касбии аудитор дохил намешавад. Бо вучуди ин, дараҷаи маълумот ва таҷриба, доштани маълумоти дахлдор дар бораи субъект ва соҳаи фаъолияти он ба аудитор имконияти арзёбии амалхоро, ки ба хо-

латҳои риюя нагардидани талаботҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ мусоидат намудаанд, фароҳам оварда метавонад.

А5. Тибқи муқаррароти қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии мушаххас, дар доираи аудити ҳисоботи молиявӣ мумкин аст аудитор уҳдадор гардад, ки вобаста ба иҷрои талаботҳо аз ҷониби субект ахборот пешниҳод намояд. Бо СБА 700 ва СБА 800 вобаста ба ифодаи ин уҳдадориҳои аудитор дар ҳисобот (хулоса)-и аудиторӣ меъёрҳо муқаррар гардида, ҳамзамон бо меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии соҳавӣ вобаста ба мавриди санҷиш қарор додани мавзӯи риюяи қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ меъёрҳои мушаххас метавонад муқаррар шуда бошад.¹⁻²

Ҷанбаҳои хоси субъектҳои баҳши давлатӣ

А6. Нисбат ба субъектҳои баҳши давлатӣ мумкин аст уҳдадориҳои иловагии аудиторӣ ҷиҳати муайян намудани ҳолати таъсири қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки ба аудити ҳисоботи молиявӣ ва дигар ҷанбаҳои фаъолияти ташкилот алоқаманд аст, муқаррар карда шавад.

Аз ҷониби аудитор мавриди баррасӣ қарор додани мавзӯи риюяи қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ

¹ СБА 700 «Ташаккули ақида ва пешниҳоди ҳисобот (хулоса) оид ба ҳисоботи молиявӣ» параграфи 38.

² СБА 800 «Масъалаҳои махсуси аудити ҳисоботи молиявӣ, ки мутобиқи асосҳои таъиноти махсус омода карда шудааст» параграфи 11.

Ба даст овардани маълумот дар бораи заминаҳои меъёрии ҳуқуқӣ (ниг. ба параграфи 12)

А7. Бо мақсади ба даст овардани маълумоти умумӣ дар бораи заминаҳои меъёрии ҳуқуқии субъект ва ҳолати риояи талаботҳои он аудитор метавонад амалҳои зеринро татбиқ намояд:

– аз маълумотҳои аудитории дар даст дошта дар бораи соҳаи фаъолияти субъект, заминаҳои меъёрии ҳуқуқии он ва дигар омилҳои беруна истифода намояд;

– маълумотҳоро оид ба муқаррароти қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки бевосита ҳаҷм ва тамоми ҳолатҳои молиявиро дар ҳисоботи молиявӣ муайян месозад, таҷдид намояд;

– чихати дигар муқаррароти қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки метавонад ба фаъолияти субъект таъсири муҳим дошта бошанд, ба роҳбарияти субъект дархост пешниҳод намояд;

– вобаста ба чорабиниҳои аз ҷониби субъект андешидашуда дар самти таъмини риояи талаботҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дархост пешниҳод намояд;

– вобаста ба чорабиҳои андешидашуда чихати ошкор, арзёбӣ ва дар ҳисоботҳо ифода ёфтани даъвоҳои судӣ дархост пешниҳод намояд.

Қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии маъмул, ки ба муқаррар намудани ҳаҷми маблағҳо ва тамоми дигар ҳолатҳои молиявӣ дар ҳисоботи молиявӣ таъсири бевосита доранд (ниг. ба параграфи 13)

А8. Муқаррароти маъмули қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ меъёрҳои дақиқро вобаста ба соҳаи

фаъолияти субъект, ки нисбат ба ҳисоботи молиявӣ он татбиқшаванда аст (параграфи 6 (а)), муқаррар намуда, метавонад ҳолатҳои зеринро дар бар гирад:

- шакл ва мазмуни ҳисоботи молиявӣ;
- масъалаҳои ба ҳисоботи молиявӣ дахлдор, ки ба ин соҳа хос аст;
- ба ҳисоб гирифтани қарордод ва созишномаҳои ҳукуматӣ;
- ба ҳисоб гирифтани ва эътирофи хароҷотҳои барои пардохти андози даромад ва ё пардохтҳои нафақавӣ ҷудогардида.

Бо дигар муқаррароти қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ мумкин аст вобаста ба ҳолатҳои мушаххас, аз қибели нишондодҳои ҳисоботи молиявӣ (масалан, басанда будани захираҳо оид ба андози даромад) ва ҳисоботи молиявӣ дар маҷмӯъ (масалан, мавҷуд будани ҳисоботҳои муайян, ки маҷмӯи пурраи ҳисоботи молиявиро ташкил медиҳад) меъёрҳо муқаррар гардида бошад.

Мақсади талаботҳои дар параграфи 13 нишон додашуда ба он равона карда шудааст, ки аудитор вобаста ба муайян намудани ҳаҷми маблағҳо ва тамоми дигар ҳолатҳои молиявӣ дар ҳисоботҳои молиявӣ дарҷгардида ва мутобиқати он ба меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ имконияти ба даст овардани далелҳои кофӣ ва эътимодноки аудиторӣ дошта бошад.

Риоя нагардидани муқаррароти қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ метавонад ба оқибатҳои муайян, ба монанди ҷаримабандӣҳо, баҳсҳои судӣ ва дигар оқибатҳои ногувор, ки ин хароҷотҳо зарурати таъсис додани захираҳоро дар ҳисоботи молиявӣ пеш оварда, дар як вақт ин ҳолатҳо ҳамчун таъсиррасони бевосита ба ҳисоботҳои молиявӣ, ки дар параграфи 6(а) қайд гардидааст, шуда наметавонанд.

Чорабиниҳое, ки бо мақсади ошкор намудани ҳолатҳои риоя нагардидани талаботҳои дигар қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ андешида мешавад (ниг. ба параграфи 14)

A9. Муқаррароти қонунгузориҳои дигар ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ диққати махсуси аудиторро ба ҳолатҳое, ки ба ҷаъолияти субъект таъсири бунёдӣ дошта, риоя нагардидани ин меъёрҳо ба қатъ гардидани ҷаъолияти субъект ва ё мунтазамии ҷаъолияти он оварда мерасонад, равона намудааст. Чунин оқибатҳо, масалан ҳангоми риоя нагардидани шартҳои иҷозатнома барои пешбурди ҷаъолият метавонад ҷой дошта бошад. Инчунин, як қатор қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ амал менамоянд, ки ҷаъолияти амалиётии субъектро ба танзим дароварда, ба ҳисоботи молиявӣ ва системаи мавҷуда оид ба пешниҳоди ҳисоботи молиявии он дахл надорад.

A10. Азбаски оқибатҳои татбиқи меъёрҳои дигар қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ вобаста аз ҷаъолияти амалиётии субъект мумкин аст аз дигар меъёрҳо тафовут дошта бошад, мақсад аз татбиқи чорабиниҳои аудитории дар параграфи 14 дарҷгардида барои ҷалби диққати аудитор ба ҳолатҳои риоя нагардидани қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки метавонад ба ҳисоботи молиявӣ таъсири ҷиддӣ дошта бошад, равона карда шудааст.

Ҳолатҳои риоя нагардидан, ки диққати аудиторро ҳангоми иҷрои дигар чорабиниҳои аудитория ҷалб менамояд (ниг. ба параграфи 15)

A11. Чорабиниҳои аудитория, ки бо мақсади ташаққул ёфтани ақидаи аудитория аз ҷониби аудитор амалӣ карда мешавад, метавонад диққати аудиторро ба ҳолатҳои риоя нагардидан ва ё эҳтимолияти риоя нашудани меъёрҳои

қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ равона сохта, амалҳои зеринро дар бар мегирад:

- шинос шудан бо мазмуни протоколҳои ҷаласаҳо;
- пешниҳоди дархост ба мушовирони дохилӣ ва ё берунии субъект оид ба масъалаҳои ҳуқуқӣ ҷиҳати пешниҳоди маълумот дар мавзӯи баҳсҳои судӣ, даъвоҳо ва муҷозотҳо;
- моҳиятан ба иҷро расонидани ҷорабиниҳои санҷишӣ бо роҳи санҷиши муфассали гурӯҳҳои амалиётӣ, бақияи ҳисоботҳо ва дигар ҳолатҳои молиявӣ.

Пешниҳоди маълумотҳои хаттӣ (ниг. ба параграфи 16)

A12. Азбаски таъсири меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба ҳисоботи молиявӣ метавонад дар ҳаҷми дахлдор тағйир ёбад, бинобар ин пешниҳоди маълумотҳои хаттӣ дар ин хусус далелҳои зарурии аудиториро дар самти хабардорӣ роҳбарияти субъект ва шахсони дорои ваколати роҳбарӣ таъмин намуда, ҳамзамон ҳамчун далелҳои кофӣ ва эътимодноки аудиторӣ ба ҳисоб нарафта, ба хусусият ва миқёси дигар далелҳои аудиторӣ, ки бояд аз ҷониби аудитор ба даст оварда шаванд, таъсир расонида наметавонад.¹

Ҷорабиниҳои аудиторӣ вобаста ба ҳолатҳои ошкоршуда ва ё эҳтимолияти риоя нагардидани талаботҳо

Аломатҳои риоя нагардидани қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ (ниг. ба параграфи 18)

A13. Ба аломатҳои риоя нагардидани талаботи қонун-

¹ СБА 580 «Пешниҳоди маълумотҳои хаттӣ» параграфи 4

гузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ҳолат ва маълумотҳои зерин дохил мешавад:

– натиҷаи тафтишҳо аз ҷониби ташкилот ва идораҳои давлатӣ, пардохти пеня ва ҷаримаҳо;

– бидуни шартҳои муқарраршуда пардохти хизматрасониҳо ва ё қарзҳо ба мушовирон, тарафҳои дигар, кормандон ва хизматчиёни давлатӣ;

– пардохти подошпулиҳои агентӣ ва комиссияӣ, ки андозаи он нисбат ба андозаҳои муқаррарӣ зиёд мебошад;

– харидорӣ намудан бо нархҳои ниҳоят баланд ва ё паст нисбат ба нархҳои дар бозор амалкунанда;

– пардохтҳои ғайримуқаррарии нақдӣ, харидорӣ тавасути чекҳои ҳазинавӣ ба нишондиҳанда ва ё интиқоли он ба суратҳисобҳои бонкӣ;

– амалиётҳои ғайримуқаррарӣ бо ширкатҳое, ки дар минтақаҳои шубҳанок (офшорӣ) ба қайд гирифта шудаанд;

– пардохти молу маҳсулот ва хизматрасониҳо, ки кишвари истехсолкунандаи он муайян нест;

– пардохтҳое, ки бе ҳуҷҷати дахлдори назорати асъорӣ амалӣ карда шудааст;

– амал намудани системаи ахборотӣ, ки бинобар сохтори худ ҷамъ овардани далелҳои кофӣ ва эътимодноки аудиториро таъмин карда наметавонад;

– амалӣ намудани амалиётҳои иҷозат доданашуда ва ё ба таври дахлдор ифода наёфтани амалиётҳо;

– шарҳҳои номуносиб дар воситаҳои ахбори омма.

Ҷанбаҳое, ки баррасии он зимни арзёбӣ аз ҷониби аудитор муҳим аст (ниг. ба параграфи 18 (б))

A14. Ҷангоми арзёбии эҳтимолияти таъсири ҳолатҳои риоя нагардидани қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии

хукукӣ ба ҳисоботи молиявӣ, аудитор ҳолатҳои зеринро ба инобат мегирад:

– оқибатҳои эҳтимолии молиявӣ, ба монанди пеня, ҷаримаҳо, зарар, хавфи мусодираи активҳо, қатъ гардидани ғайриқонуни ва тафтишоти судӣ, ки дар натиҷаи риоя нагардидани талаботи қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба миён меоянд;

– зарурати ошкор ва қушода додани оқибатҳои эҳтимолии молиявӣ;

– муҳим ба ҳисоб рафтани оқибатҳои эҳтимолии молиявӣ, ки пайдо намудани маълумоти дақиқро вобаста ба ҳисоботи молиявӣ зери шубҳа мегузорад ва ё ҳангоми омода намудани он ба гумроҳӣ мебарад.

Ҷорбинҳои аудиторӣ (ниг. ба параграфи 19)

A15. Бо мақсади ба даст овардани далелҳои иловагии аудиторӣ, аудитор метавонад натиҷаҳои аудиторро бо роҳбарияти субъект ва шахсони дорой ваколати роҳбарӣ муҳокима намояд. Чунин ҳолат дар мавриде ҷой дошта метавонад, ки роҳбарияти субъект ва шахсони дорой ваколати роҳбарӣ оқибатҳои таъсир доштани эҳтимолияти риоя нагардидани қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқиро ба амалиётҳо ва дигар рӯйдодҳо мефаҳманд ва ё дарк менамоянд.

A16. Дар сурати аз ҷониби роҳбарияти субъект ва шахсони дорой ваколати роҳбарӣ пешниҳод нагардидани маълумотҳои дахлдори қонунҷунанда оид ба ҳолати риояи воқеии қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, аудитор метавонад бо мушовирони дохилӣ ва ё берунии субъект оид ба масъалаҳои ҳуқуқӣ вобаста ба татбиқи он дар ҳолати ба миёномада, эҳтимолияти сохтакориҳо ва таъсири он ба ҳисоботи молиявӣ машварат доир намояд.

Дар сурати зарур нашуморидани чунин машварат ва ё қонеъ нашудан аз натиҷаи он, метавонад бо мушовири худ оид ба масъалаҳои ҳуқуқӣ вобаста ба ҷой доштани ҳолатҳои қонунвайронкунӣ, оқибатҳои ҳуқуқии он, эҳти-молияти ҷой доштани сохтакориҳо ва амалҳои минбаъдаи аудитор машварат намояд.

Арзёбии оқибатҳои риоя нагардидан (ниг. ба пара-графи 21)

A17. Тавре дар параграфи 21 муқаррар гардидааст, аудитор оқибатҳои риоя нагардидани қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқиро аз нуқтаи назари дигар ҷан-баҳои аудит, аз ҷумла арзёбии хавф ва боварибахш буда-ни маълумотҳои пешниҳоднамудаи роҳбарияти субъект арзёбӣ менамояд.

Оқибати ҳолатҳои мушаххаси ошкоршудаи риоя нагардидани қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ аз алоқамандӣ доштани онҳо бо ҳолатҳои рӯйпуш намудан, амалҳои мушаххаси назоратӣ, дараҷаи ҷалби роҳбарият, дигар қормандон ва дигар оқибатҳои махсус, ки бинобар даст доштани роҳбарияти болоии субъект дар ин амалҳо ба миён омадааст, вобастагӣ дорад.

A18. Дар ҳолатҳои истисноӣ, аз ҷумла дар ҳолати на-андешидани ҷораҳои дахлдор аз ҷониби роҳбарияти субъект ва шахсони дорои вақолати роҳбарӣ ҷиҳати тағйир додани вазъият, ки ҳатто барои ҳисоботи молиявӣ муҳим ба шумор намеравад, агар бо меъёрҳои қонунгу-зорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ чунин тартиб муқаррар карда шуда бошад, аудитор метавонад аз гузаронидан ва идомаи аудит даст кашад.

Ҳангоми қабули чунин қарор аудитор метавонад ма-шварати ҳуқуқиро ба даст оварда, дар сурати ғайриимкон

будани дасткашӣ аз идомаи аудит, имконияти татбиқи дигар чораҳои алтернативӣ, аз ҷумлаи дарҷ намудани ҳолатҳои риоя нагардиданро дар параграфи «дигар масъалаҳое, ки диққати дахлдорро талаб менамояд» ҳисобот (хулоса)-и аудиторӣ баррасӣ намояд.¹

Хабардор кардан дар бораи ҳолатҳои ошкоршуда ва ё эҳтимолияти риоя нагардидани талаботҳо

Пешниҳоди маводҳо ба мақомотҳои идоракунӣ ва ҳифзи ҳуқуқ оид ба ҳолатҳои риоя нагардидани талаботҳо (ниг. ба параграфи 28)

A19. Иҷрои уҳдадориҳои касбии аудитор вобаста ба маҳфӣ нигоҳ доштани маълумотҳо ба ӯ имкон намедиҳад, ки оид ба ҳолатҳои ошкоршуда ва ё эҳтимолияти риоя нагардидани қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ тарафи сеюмро хабардор намояд.

Вобаста ба ҳолати мазкур доираҳои гуногуни ҳуқуқӣ уҳдадориҳои фарқкунандаи аудиторро муқаррар намуда, дар як маврид уҳдадориҳои ӯ оид ба риояи маҳфият бо меъёрҳои қонунгузорӣ ва қарорҳои судӣ муайян ва дар дигар ҳолатҳо уҳдадориҳои ӯ вобаста ба пешниҳоди маълумот ба мақомотҳои дахлдор муайян карда шудааст.

Ғайр аз ин, тибқи меъёрҳои баъзе аз дигар доираҳои ҳуқуқӣ дар ҳолати аз ҷониби роҳбарияти субъект ва шахсони дорои вақолати роҳбарӣ андешида нашудани чораҳо чиҳати тағйир додани вазъ, ба аудитор зарур аст, ки оиди амалҳои минбаъда машварати ҳуқуқӣ гирифта, оид ба ҳолатҳои таҳрифгарӣ ба мақомотҳои давлатӣ ахборот пешниҳод намояд.

¹ СБА 706 «Параграфҳои эзоҳӣ ва дигар масъалаҳое, ки диққати дахлдорро дар ҳисобот (хулоса)-и аудитори мустақил талаб менамояд» параграфи 8.

Чанбаҳои хоси ташкилотҳои бахши давлатӣ

A20. Аудитори ташкилотҳои бахши давлатӣ мумкин аст оид ба пешниҳоди маълумот дар бораи ҳолатҳои риоя нагардидани қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба мақоми қонунгузор, мақоми болоӣ ва ё ифода намудани ин ҳолатҳо дар ҳисобот (хулоса)-и аудиторӣ уҳдадор карда шавад.

Таҳияи ҳуҷҷатҳо (ҳуҷҷат қардан) (ниг. ба параграфи 29)

A21. Ба доираи ҳуҷҷатҳои аудиторӣ, ки аз натиҷаи ҳолатҳои ошкоршуда ва ё эҳтимолияти риоя нагардидани қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ таҳия қарда мешавад, ҳуҷҷатҳои зерин дохил мешавад:

- нусхаи қайдҳо ва ҳуҷҷатҳо;
- протоколи муҳокимаҳои гузаронидашуда бо роҳбарияти субъект ва шахсони дорои ваколати роҳбарӣ ва ё тарафҳои ба ташкилот алоқаманд набуда.

Международные Стандарты
Высших органов аудита (ISSAI) изданы
Международной организацией
Высших органов аудита (INTOSAI).
Дополнительная информация
на сайте www.issai.org.

РУКОВОДСТВО ПО ФИНАНСОВОМУ АУДИТУ

УЧЕТ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА И НОРМАТИВНЫХ АКТОВ В ХОДЕ АУДИТА ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ

Данное Руководство по финансовому аудиту приближено к Международному стандарту аудита (МСА)250 «Учет законодательства и нормативных актов в ходе аудита финансовой отчетности», разработанного Комитетом по международным стандартам аудита и гарантии достоверности информации (IAASB) и опубликованного Международной федерацией бухгалтеров (IFAC). МСА включен в Руководство с разрешения IFAC

СОДЕРЖАНИЕ
МСБОА/ (ISSAI)1250

Практические указания к МСА/(ISA) 250

Общие положения	38
Введение в МСА	38
Содержание Практических указаний	38
Применимость МСА в аудите государственного сектора	39
Дополнительное Руководство по вопросам, касающимся государственного сектора.....	39
Общий обзор.....	39
Рассмотрение аудитором соблюдения законодательства и нормативных актов	41
Отчетность о выявленных или предполагаемых несоблюдений требований	41

Практические указания¹ к Международному стандарту аудита МСА/(ISA)250

Учет законодательства и нормативных актов в ходе аудита финансовой отчетности

Общие положения

Данные практические указания обеспечивают дополнительное руководство по МСА 250 – «Учет законодательства и нормативных актов в ходе аудита финансовой отчетности». Практические указания должны применяться вместе с МСА. МСА/(ISA) 250 является применимым для аудита финансовой отчетности в период, начиная с 15 декабря 2009 года или позже. Практические указания вступают в силу с той же даты, что и МСА/(ISA).

Введение МСА

МСА250 рассматривает ответственность аудитора учитывать законы и нормативные акты в ходе аудита финансовой отчетности. МСА неприменяется к другим заданиям по гарантии, в которых аудитор имеет конкретное задание протестировать и проинформировать отдельно по соблюдению требований специфических законов или нормативных актов.

Содержание Практических указаний

П1. Практические указания обеспечивают дополнительное руководство для аудиторов государственного сектора относящимся к следующим аспектам:

¹ Все Практические указания применяются вместе с МСБОА/ISSAI 1000, «Общее введение руководство по финансовой отчетности»

- (а) Общий обзор
- (б) Рассмотрение аудитором соблюдения законодательства и нормативных актов.
- (в) Отчетность о выявленных или предполагаемых несоблюдениях требований.

Применимость МСА в аудите государственного сектора

П2. МСА 250 может применяться аудиторами организаций государственного сектора в роли аудиторов финансовой отчетности.

Дополнительное Руководство по вопросам, касающимся государственного сектора

П3. МСА250 содержит руководство по применению и другой поясняющий материал, включающие специфические аспекты, относящиеся к государственному сектору в параграфах А6 и А20 МСА.

Общий обзор

П4. Цели финансового аудита в государственном секторе часто более шире, чем выражение мнения о том, была ли финансовая отчетность подготовлена, во всех существенных аспектах, в соответствии с применимой системой финансовой отчетности (т.е. область применения МСА), как отмечено в параграфе А6 МСА.

Мандат аудита или обязательства к организациям государственного сектора, возникающие в следствие требований законодательства, нормативных актов, распоряжений министерств, требований государственной стратегии, или решений законодательных органов может ставить дополнительные цели.

Данные дополнительные цели могут включать обязательства по аудиту и отчетности, связанных с информацией о том, были ли выявлены аудиторами государственного сектора несоблюдение полномочий, включая бюджет и подотчетность.

Однако, даже если нет таких дополнительных целей, могут существовать ожидания общественности в отношении информирования аудиторами государственного сектора о несоблюдении полномочий. Таким образом, аудиторы государственного сектора должны иметь ввиду такие ожидания и быть внимательными к случаям несоблюдения.

П5. В государственном секторе, рассмотрение соблюдения законов и нормативных актов часто имеет более широкую область применения, чем та, что изложена в МСА. Эта широкая область применения может, например, включать дополнительные обязательства по выражению отдельного мнения, касающегося соблюдения организацией законов и нормативных актов.

Данные дополнительные обязательства, и связанные с ними цели аудита и отчетности рассматриваются Руководством аудита соответствия INTOSAI (ISSAI 40002 and 42003). Аудиторы государственного сектора, наделенные дополнительными обязательствами руководствуются МСВОА/ISSAI 4000¹ и 4200².

П6. Как отмечено в параграфе 2 МСА влияние зако-

¹ ISSAI 4000, «Общее введение в Руководство по аудиту соответствия».

² ISSAI 4200, «Руководство по аудиту соответствия, связанного с аудитом финансовой отчетности».

нов и нормативных актов на финансовую отчетность значительно варьируется. В государственном секторе могут быть, например, специфические законы и нормативные акты, рассматривающие вопросы как распределять гранты и субсидии ведомством, которые будет иметь прямое влияние на финансовую отчетность.

Система финансовой отчетности может также включать информацию, такую как отчет о бюджете, отчет об ассигнованиях, или отчет об исполнении. Когда система финансовой отчетности включает такую информацию, аудиторам государственного сектора может потребоваться рассмотрение специфических законов и нормативных актов, которые могут иметь прямое или косвенное влияние на такую информацию.

П7. В случае, когда аудиторы государственного сектора наделены более широкими полномочиями, как отмечено в параграфе А6 МСА и параграфе П4 выше, аудиторы государственного сектора должны обеспечить то, что там где эти вопросы попадают в их внимание в рамках дополнительных обязательств, эти факты рассматриваются в рамках МСА, чтобы оценить их потенциальное влияние на финансовую отчетность и на аудиторский отчет по этой финансовой отчетности.

Рассмотрение аудитором соблюдения законодательства и нормативных актов

П8. Учитывая требования, изложенные в параграфе 15 МСА, аудиторы государственного сектора могут также принять во внимание факты, относящиеся к несоблюдению законов и нормативных актов, выявленные другими типами аудитов, предпринятых аудитор-

ской организацией государственного сектора, такие как аудит исполнения.

Отчетность о выявленных или предполагаемых несоблюдениях требований

П9. Дополнительно к требованиям об информировании руководителей, как указано в параграфе 22 МСА, некоторые аудиторы государственного сектора сообщают обо всех выявленных случаях несоблюдения законов и нормативных актов, даже о тех, которые являются явно несущественными.

Некоторые аудиторские организации государственного сектора могут, согласно мандату, потребовать от организации исправления каких-либо случаев несоблюдения законодательства и нормативных актов. В таких случаях, особенно там, где существует элемент субъективности в интерпретации законодательства и нормативных актов, аудиторы государственного сектора должны рассмотреть может ли применение таких полномочий ухудшить их независимость, и если так, то принять надлежащие меры во избежание такого ухудшения.

П10. Учитывая требования параграфа 28 МСА аудиторы государственного сектора могут также определить включают ли такие обязательства информирование отдельно законодательные органы и/ или другие соответствующие органы власти, такие как прокуратура, полиция (если соответствует законодательству) затрагиваемым третьим сторонам.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ СТАНДАРТ АУДИТА 250

УЧЕТ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА И НОРМАТИВНЫХ АКТОВ В ХОДЕ АУДИТА ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ

*(Вступает в силу в отношении аудита
финансовой отчетности за периоды, начинающиеся
с 15 декабря 2009 года или после этой даты)*

СОДЕРЖАНИЕ

Введение

Область применения данного МСА.....	45
Влияние законодательства и нормативных актов	45
Ответственность за соблюдение требований законодательства и нормативных актов.	46
Дата вступления в силу	49
Цели	49
Определение	50

Требования

Рассмотрение аудитором соблюдения законодательства и нормативных актов	50
Аудиторские процедуры в случаях выявленного или предполагаемого несоблюдения требований	52
Информирование о выявленных или предпо- лагаемых случаях несоблюдения требований	53
Документация	56

Руководство по применению и пояснительный материал

Ответственность за соблюдение требований законодательства и нормативных актов	57
Рассмотрение аудитором вопросов соблюдения законодательства и нормативных актов	60
Аудиторские процедуры в случаях выявленного или предполагаемого не соблюдения требований	64
Информирование о выявленных или предполагаемых случаях несоблюдения	68
Документация.....	69

Введение

Область применения данного МСА

1. Данный Международный стандарт аудита (МСА) рассматривает ответственность аудитора в отношении учета законодательства и нормативных актов в ходе аудита финансовой отчетности. Данный МСА не применяется к другим соглашениям по выражению уверенности, в рамках которых аудитор специально нанят для тестирования и подготовки отдельного отчета о соблюдении определенных требований законодательства или нормативных актов.

Влияние законодательства и нормативных актов

2. Законы и нормативные акты значительно различаются в части их влияния на финансовую отчетность. Требования законодательства и нормативных актов, которые подлежат соблюдению субъектом, составляют нормативно-правовую базу. Положения некоторых законов или нормативных актов оказывают прямое влияние на финансовую отчетность, определяя отражаемые суммы и раскрытия в финансовой отчетности субъекта. Другие законы и нормативные акты соблюдаются руководством субъекта, либо устанавливают условия, в рамках которых субъекту допускается осуществлять свою хозяйственную деятельность, но они не оказывают прямого влияния на финансовую отчетность субъекта. Некоторые субъекты осуществляют свою деятельность в отраслях, которые жестко регулируются законодательством (например, банки или предприятия химической промышленности). Деятельность других субъектов регулируется только закона-

ми и нормативными актами, которые определяют общие вопросы функционирования предприятия (например, техника безопасности, охрана здоровья работников и сохранение принципа равноправия при приеме на работу). Несоблюдение требований законодательства и нормативных актов может привести к начислению штрафов, тягбе или другим последствиям для субъекта, которые могут оказать существенное влияние на финансовую отчетность.

Ответственность за соблюдение требований законодательства и нормативных актов (См. параграфы А1-А6)

3. При соответствующем контроле со стороны лиц, наделенных руководящими полномочиями, руководство субъекта несет ответственность за обеспечение того, что деятельность субъекта ведется в соответствии с положениями законодательства и нормативных актов, включая соблюдение тех положений законодательства и нормативных актов, которые определяют отражаемые суммы и раскрытия в финансовой отчетности субъекта.

Ответственность аудитора

4. Требования данного МСА разработаны для оказания помощи аудитору в выявлении существенного искажения финансовой отчетности из-за не соблюдения законодательства и нормативных актов. Однако, аудитор не несет ответственность за предотвращение случаев несоблюдения законодательства и нормативных актов, а также не ожидается, что он обнаружит все факты несоблюдения законов и нормативных актов.

5. Аудитор несет ответственность за получение разумной уверенности в том, что финансовая отчетность, в целом, не содержит существенных искажений, вызванных мошенничеством или ошибкой¹. При проведении аудита финансовой отчетности аудитор принимает во внимание применимую нормативно-правовую базу. Вследствие неотъемлемых ограничений аудита существует неизбежный риск того, что некоторые существенные искажения в финансовой отчетности не будут обнаружены, несмотря на надлежащее планирование аудита и его проведение в соответствии с МСА². В контексте законов и нормативных актов потенциальное влияние неотъемлемых ограничений на способность аудитора обнаружить существенные искажения возрастает последующим причинам:

- Существование целого ряда законов и нормативных актов, которые касаются главным образом операционной деятельности субъекта и обычно не оказывают существенного влияния на финансовую отчетность и не учитываются информационными системами субъекта, задействованными в представлении финансовой отчетности.

- Несоблюдение законодательства и нормативных актов может включать действия, направленные на сокрытие нарушений, например: преступный сговор, подлог документов, умышленное неотражение в учете операций,

- действия руководства субъекта в обход средств контроля или умышленное искажение фактов, предоставленных аудитору.

- Определение того, представляет ли собой какое-либо действие факт несоблюдения законодательства и норма-

¹ МСА200, «Общие цели независимого аудитора и проведение аудита в соответствии с Международными стандартами аудита», параграф 5.

² МСА200, параграф A51

тивных актов, в конечном счете, является вопросом статутного и общего права. Как правило, чем отдаленнее факт не соблюдения законодательства или нормативных актов от событий и операций, отраженных в финансовой отчетности, тем меньше вероятность того, что аудитору знает о нем или признает факт несоблюдения.

6. Данный МСА разграничивает обязанности аудитора в отношении соблюдения двух различных категорий законов и нормативных актов:

(а) Положения тех законов и нормативных актов, которые в целом признаны как оказывающие прямое влияние на определение существенных сумм и раскрытий в финансовой отчетности, такие как налоговое и пенсионное законодательство (См. параграф 13); и

(б) Другие законы и нормативные акты, которые не оказывают прямого влияния на определение сумм и раскрытий в финансовой отчетности, но соблюдение которых может оказаться фундаментальным для операционных аспектов бизнеса, для способности субъект продолжать свою деятельность или во избежание существенных штрафов (например, соблюдение условий лицензии на использование, соблюдение регулирующих требований платежеспособности или соблюдение природоохранного законодательства); следовательно, несоблюдение таких законов и нормативных актов может оказать существенное влияние на финансовую отчетность (См. параграф 14).

7. В данном МСА разные требования определены для каждой из вышеупомянутых категорий законов и нормативных актов. Для категории, рассматриваемой в параграфе 6(а), обязанности аудитора заключаются в получении достаточного и надлежащего аудиторского доказа-

тельства в отношении соблюдения положений указанных законов и нормативных актов. Для категории, рассматриваемой в параграфе 6(б), обязанности аудитора ограничиваются выполнением указанных аудиторских процедур для выявления фактов не соблюдения данных законов и нормативных актов, которые могут оказать существенное влияние на финансовую отчетность.

8. Данный МСА требует, чтобы аудитор был готов к вероятности того, что прочие аудиторские процедуры, применяемые с целью формулирования мнения по финансовой отчетности, могут привлечь внимание аудитора к случаям выявленного или предполагаемого несоблюдения законодательства и нормативных актов. Соблюдение принципа профессионального скептицизма в ходе аудита в соответствии с МСА200¹, имеет важное значение в этом контексте, учитывая объем требований законодательства и нормативных актов, влияющих на субъект.

Дата вступления в силу

9. Данный МСА вступает в силу в отношении аудита финансовой отчетности за периоды, начинающиеся с 15 декабря 2009 г. или после этой даты.

Цели

10. Цели аудитора:

(а) Получить достаточное и надлежащее аудиторское доказательство в отношении соблюдения положений законодательства и нормативных актов, оказывающих прямое влияние на определение существенных суммы раскрытий в финансовой отчетности;

¹ МСА200, параграф 15.

(б) Выполнить определенные аудиторские процедуры для выявления случаев несоблюдения других законов и нормативных актов, которые могут оказать существенное влияние на финансовую отчетность; и

(в) Предпринять соответствующие действия в ответ на несоблюдение или предполагаемое несоблюдение законодательства и нормативных актов, выявленное в ходе аудита.

Определение

11. Термин, используемый в Международных стандартах аудита имеет указанное ниже значение:

Несоблюдение – Как преднамеренные, так и не преднамеренные действия или бездействие субъекта, противоречащие действующему законодательству или нормативным актам. Такие действия включают операции, осуществляемые субъектом или в его интересах, или от его имени лицами, наделенными руководящими полномочиями, руководством субъекта или сотрудниками. Несоответствие не подразумевает личное неправомерное поведение (несвязанное с предпринимательской деятельностью субъекта) лиц, наделенных руководящими полномочиями, руководства субъекта или сотрудников субъекта.

Требования

Рассмотрение аудитором соблюдения законодательства и нормативных актов

12. В рамках получения представления о субъекте и его среде в соответствии с МСА 315¹, аудитор должен получить общее представление о:

¹ МСА315, «Идентификация и оценка рисков существенных искажений на основе знания субъекта и его среды», параграф11

(а) Нормативно-правовой базе, применимой к субъекту, и отрасли или сектору, в котором субъект осуществляет свою деятельность; и

(б) О том, как субъект соблюдает требования данной нормативно-правовой базы. (См. параграф А7)

13. Аудитор должен получить достаточное и надлежащее аудиторское доказательство в отношении соблюдения положений законодательства и нормативных актов, признанных как оказывающие прямое влияние на определение существенных сумм и раскрытий в финансовой отчетности. (См. параграф А8)

14. Аудитор должен выполнить следующие аудиторские процедуры для выявления случаев несоблюдения других законов и нормативных актов, которые могут оказать существенное влияние на финансовую отчетность: (См. параграфы А9-А10)

(а) Запросить руководство субъекта и, в случае необходимости, лица, наделенные руководящими полномочиями, о том, соблюдает ли субъект такие законы и нормативные акты; и

(б) Инспектировать переписку с соответствующим и лицензирующими или регулируемыми органами, если таковая существует.

15. В ходе аудита аудитор должен быть готов к вероятности того, что прочие применяемые аудиторские процедуры могут привлечь внимание аудитора к случаям несоблюдения или предполагаемого несоблюдения законодательства и нормативных актов. (См. параграф. А11)

16. Аудитор должен направить запрос руководству субъекта и, в случае необходимости, лицам, наделенным

руководящими полномочиями, о предоставлении письменных представлений о том, что аудитор был проинформирован обо всех известных имевших место или предполагаемых фактах несоблюдения законодательства или нормативных актов, влияние которых должно учитываться при подготовке финансовой отчетности. (См. параграф А12)

17. При отсутствии выявленных или предполагаемых фактов несоблюдения законодательства или нормативных актов аудитор не обязан выполнять аудиторские процедуры в отношении соблюдения субъектом законодательства и нормативных актов, кроме тех, что предусмотрены в параграфах 12-16.

Аудиторские процедуры в случаях выявленного или предполагаемого несоблюдения требований

18. Если аудитору становится известной информация, касающаяся случаев несоблюдения или предполагаемого несоблюдения законодательства или нормативных актов, ему следует получить: (См. параграф А13)

(а) Представление о характере такого действия и обстоятельствах, при которых оно имело место; и

(б) Другую информацию, необходимую для оценки возможного влияния такого несоблюдения на финансовую отчетность. (См. параграф А14)

19. Если аудитор предполагает наличие фактов несоблюдения законодательства или нормативных актов, аудитор должен обсудить это с руководством субъекта и, в случае необходимости, с лицами, наделенными руководящими полномочиями. Если руководство субъекта и, в

случае необходимости, лица, наделенные руководящими полномочиями, не предоставляют информацию, достаточную для подтверждения того, что субъект соблюдает требования законодательства и нормативных актов и, по суждению аудитора, влияние предполагаемых фактов несоблюдения может быть существенным для финансовой отчетности, то аудитор должен рассмотреть необходимость получения юридической консультации. (См. параграфы A15-A16)

20. В случае невозможности получения достаточной информации о предполагаемом факте несоблюдения законодательства или нормативных актов аудитор должен оценить влияние отсутствия достаточного и надлежащего аудиторского доказательства на аудиторский отчет (заключение).

21. Аудитор должен оценить последствия несоблюдения законодательства или нормативных актов с точки зрения других аспектов аудита, включая оценку рисков аудитором и надежность письменных представлений руководства субъекта, а также принять соответствующие меры. (См. параграфы A17-A18)

Информирование о выявленных или предполагаемых случаях несоблюдения требований

Информирование лиц, наделенных руководящими полномочиями, о несоблюдении требований

22. За исключением тех случаев, когда все лица, наделенные руководящими полномочиями, участвуют в управлении субъектом и, следовательно, осведомлены о вопросах, включающих выявленные или предполагаемые

случаи несоблюдения, о которых уже проинформировал аудитор,¹ аудитор должен сообщить лицам, наделенным руководящими полномочиями, о случаях несоблюдения законодательства или нормативных актов, которые привлекли внимание аудитора в ходе проведения аудита, если они не являются однозначно несущественными.

23. Если, в соответствии с суждением аудитора, несоблюдение законодательства или нормативных актов, о которых говорится в параграфе 22, считается преднамеренными существенным, аудитор должен как можно скорее сообщить о выявленном факте.

24. Если аудитор предполагает, что руководство субъекта или лица, наделенные руководящими полномочиями, причастны к факту несоблюдения законодательства или нормативных актов, то аудитор должен сообщить об этом вышестоящему органу субъекта, если таковой существует, например, комитету по аудиту или наблюдательному совету. В том случае, если вышестоящий орган отсутствует или аудитор имеет основания полагать, что его сообщение может быть не принято во внимание, или он не уверен в том, кому он должен сообщить о данном факте, аудитор должен рассмотреть необходимость получения юридической консультации.

Информирование о фактах несоблюдения требований в аудиторском отчете (заключении) по финансовой отчетности

25. Если аудитор пришел к выводу о том, что факт несоблюдения законодательства или нормативных актов

¹ МСА260, «Обмен информацией с лицами, наделенными руководящими полномочиями», Параграф 13.

оказывает существенное влияние на финансовую отчетность и не был надлежащим образом отражен в ней, в соответствии с МСА 705 он должен выразить мнение с оговорками или отрицательное мнение по данной финансовой отчетности.¹

26. Если руководство субъекта или лица, наделенные руководящими полномочиями, препятствуют аудитору в получении достаточных и надлежащих аудиторских доказательств для оценки того, произошли ли или могли ли иметь место факты несоблюдения законодательства или нормативных актов, которые могут оказаться существенными для финансовой отчетности, аудитор должен выразить мнение с оговорками или отказаться от выражения мнения по финансовой отчетности в связи с ограничением масштаба аудита в соответствии с МСА 705.

27. Если аудитор не может определить, имел ли место случай несоблюдения из-за ограничений, обусловленных определенными обстоятельствами, а не руководством субъекта или лицами, наделенными руководящими полномочиями, он должен оценить влияние таких обстоятельств на аудиторский отчет (заключение) в соответствии с МСА 705.

Информирование регулирующих и правоохранительных органов о фактах несоблюдения требований

28. Если аудитор выявил или предполагает наличие фактов несоблюдения законодательства и нормативных актов, он должен установить, обязан ли он сообщить о

¹ МСА 705, «Модификация мнения в отчете (заключении) независимого аудитора», Параграфы 7-8.

выявленных или предполагаемых фактах несоблюдения законодательства и нормативных актов сторонам вне субъекта. (См. параграфы А19-А20)

Документация

29. Аудитор должен включить в аудиторскую документацию информацию о выявленных или предполагаемых фактах несоблюдения законодательства и нормативных актов, а также результаты соответствующих обсуждений с руководством субъекта и, в случае необходимости, с лицами, наделенными руководящими полномочиями, и другими сторонами вне субъекта.¹ (См. параграф А21)

* * *

¹ МСА230, «Аудиторская документация», параграфы 8-11 и параграф А6.

РУКОВОДСТВО ПО ПРИМЕНЕНИЮ И ПОЯСНИТЕЛЬНЫЙ МАТЕРИАЛ

Ответственность за соблюдение требований законодательства и нормативных актов (См. параграфы 3-8)

A1. При соответствующем контроле со стороны лиц, наделенных руководящими полномочиями, руководство субъекта несет ответственность за обеспечение того, чтобы деятельность субъекта велась в соответствии с положениями законодательства и нормативных актов. Законодательство и нормативные акты могут повлиять на финансовую отчетность субъекта по-разному: например, наиболее непосредственно они могут повлиять на конкретные требуемые от субъекта раскрытия в финансовой отчетности или они могут предписывать применимую основу представления финансовой отчетности. Они могут также устанавливать определенные юридические права и обязательства субъекта, некоторые из которых будут признаны в финансовой отчетности субъекта. Кроме того, законодательство и нормативные акты могут налагать штрафы в случае их несоблюдения.

A2. Ниже представлены виды положений политики и процедур, которые субъект может внедрить для предотвращения и обнаружения фактов несоблюдения законодательства и нормативных актов:

- Мониторинг требований законодательства и обеспечение того, что операционные процедуры разработаны с учетом таких требований.
- Разработка и функционирование надлежащих систем внутреннего контроля.

- Разработка, опубликование и соблюдение Кодекса корпоративной этики.
- Обеспечение того, что сотрудники обучены и понимают Кодекс корпоративной этики.
- Мониторинг соблюдения Кодекса корпоративной этики и применение дисциплинарных мер к работникам, нарушающим Кодекс.
- Привлечение консультантов по юридическим вопросам для помощи в мониторинге требований законодательства.
- Ведение реестра наиболее важных законов и нормативных актов, которые должны соблюдаться субъектом в рамках его отрасли, а также реестра жалоб.

В крупных субъектах эти положения политики и процедуры могут быть дополнены возложением соответствующих обязанностей на:

- Службу внутреннего аудита.
- Комитет по аудиту.
- Службу по обеспечению соблюдения законодательства и нормативных актов.

Ответственность аудитора

А3. Несоблюдение субъектом законодательства и нормативных актов может привести к существенному искажению финансовой отчетности. Обнаружение фактов несоблюдения, независимо от их существенности, может повлиять на другие аспекты аудита, включая, например, рассмотрение аудитором порядочности руководства субъекта или его сотрудников.

А4. Решение о том, представляет ли собой какое-либо действие факт несоблюдения законодательства и норма-

тивных актов, является вопросом юридического определения, который обычно не входит в профессиональную компетенцию аудитора. Тем не менее, образование и опыт аудитора, а также его знание субъекта и отрасли или сектора, могут обеспечить основание для признания того, что некоторые действия, привлекшие внимание аудитора, могут представлять собой факты несоблюдения законодательства и нормативных актов.

А5. В соответствии с определенными законодательными требованиями аудитор может быть обязан сообщать, в рамках аудита финансовой отчетности, о том, выполняет ли субъект определенные положения законодательства или нормативных актов. Для таких случаев МСА 700¹ или МСА 800² рассматривает, как эти аудиторские обязанности отражаются в аудиторском отчете (заключении). Кроме того, определенные установленные законом требования по отчетности могут предусматривать включение в план аудита соответствующих тестов на предмет соблюдения данных положений законодательства и нормативных актов.

Аспекты, характерные для субъектов государственного сектора

А6. В отношении субъектов государственного сектора могут предусматриваться дополнительные аудиторские обязанности, связанные с учетом влияния законодатель-

¹ МСА700, «Формулирование мнения и представление отчета (заключения) по финансовой отчетности», параграф 38.

² МСА800, «Специфические вопросы–аудит финансовой отчетности, подготовленной в соответствии с основами специального назначения», параграф 11.

ства и нормативных актов, которые могут относиться к аудиту финансовой отчетности или могут распространяться на другие аспекты деятельности субъекта.

Рассмотрение аудитором вопросов соблюдения законодательства и нормативных актов

Получение представления о нормативно-правовой базе (См. параграф 12)

А7. В целях получения общего представления о нормативно-правовой базе и того, как субъект соблюдает требования данной базы, аудитор, может, например:

- Использовать имеющуюся у аудитора информацию об отрасли, в которой осуществляет свою деятельность субъект, его нормативной базе и других внешних факторах;
- Обновить информацию о положениях законодательства и нормативных актов, которые непосредственно определяют суммы и раскрытия, отражаемые в финансовой отчетности;
- Направить руководству субъекта запрос о других положениях законодательства и нормативных актов, которые, как ожидается, могут оказать фундаментальное влияние на деятельность субъекта;
- Направить руководству субъекта запрос о политике и процедурах субъекта, направленных на обеспечение соблюдения законодательства и нормативных актов; и
- Направить руководству субъекта запрос о политике или процедурах, принятых для выявления, оценки и отражения в учете судебных исков.

Законодательство и нормативны акты, общепризнанные, как оказывающие непосредственное влияние на установление размера существенных сумм и раскрытий в финансовой отчетности (См. параграф 13)

А8. Определенные положения законодательства и нормативных актов четко установлены, известны самому субъекту и в пределах отрасли или сектора, в котором он осуществляет свою деятельность, и применимы к финансовой отчетности субъекта (в соответствии сописанием параграфа 6(a)). Они могут включать положения, которые касаются, например:

- Формы и содержания финансовой отчетности;
 - Вопросы, касающихся финансовой отчетности, которые присущи данной отрасли;
 - Учета операций по правительственным контрактам;
- или
- Начисления или признания расходов на уплату подоходного налога или пенсионных отчислений.

Некоторые положения законодательства и нормативных актов могут непосредственно относиться к конкретным утверждениям в финансовой отчетности (например, достаточность резервов по подоходному налогу), в то время как другие положения могут непосредственно относиться к финансовой отчетности в целом (например, наличие определенных отчетов, составляющих полный комплект финансовой отчетности). Цель требования, предусмотренного в параграфе 13, состоит в том, чтобы аудитор получил достаточное и надлежащее аудиторское доказательство в отношении определения сумм и раскрытий в финансовой отчетности с учетом соответствующих положений данного законодательства и нормативных актов.

Несоблюдение других положений таких законов и

нормативных актов, а также других законов и нормативных актов, может привести к штрафам, судебным тяжбам или другим последствиям для субъекта, затраты на которые могут потребовать создания резервов в финансовой отчетности, но не рассматриваются как оказывающие прямое влияние на финансовую отчетность в соответствии с описанием в параграфе 6(а).

Процедуры по выявлению случаев несоблюдения – Прочие законы и нормативные акты (См. параграф 14)

A9. Определенные прочие законы и нормативные акты могут потребовать особого внимания со стороны аудитора, потому что они оказывают фундаментальное влияние на деятельность субъекта (в соответствии с описанием в параграфе 6(б)). Несоблюдение законов и нормативных актов, которые оказывают фундаментальное влияние на деятельность субъекта, может привести к прекращению деятельности субъекта или поставить под вопрос непрерывность его деятельности. Например, такие последствия могут иметь место при несоблюдении условий полученной лицензии или других разрешений на ведение деятельности (например, при не соблюдении банком требований в отношении капитала или инвестиций). Существует также целый ряд законов и нормативных актов, которые касаются, главным образом, операционной деятельности субъекта и обычно не оказывают влияния на финансовую отчетность и не учитываются информационными и системами субъекта, задействованными в представлении финансовой отчетности.

A10. Поскольку последствия прочих законов и нормативных актов для финансовой отчетности могут отли-

чатся в зависимости от операций субъекта, аудиторские процедуры, требуемые в соответствии с параграфом 14, направлены на привлечение внимания аудитора к случаям несоблюдения законов и нормативных актов, которые могут оказать существенное влияние на финансовую отчетность.

Факты несоблюдения, привлекшие внимание аудитор при выполнении других аудиторских процедур (См. параграф 15)

A11. Аудиторские процедуры, применяемые с целью формулирования мнения по финансовой отчетности, могут привлечь внимание аудитора к случаям несоблюдения или предполагаемого несоблюдения законов и нормативных актов. Например, такие аудиторские процедуры включают:

- Ознакомление с протоколами собраний;
- Направление запросов руководству субъекта и внутреннему или внешнему советнику субъекта по юридическим вопросам в отношении судебных тяжб, исков и санкций; и
- Выполнение процедур проверки по существу путем детальных тестов классов операций, сальдо счетов или раскрытий.

Письменные представления (См. параграф 16)

A12. Поскольку влияние законов и нормативных актов на финансовую отчетность может значительно варьироваться, письменные представления обеспечивают необходимое аудиторское доказательство того, что руководство субъекта известно о выявленных или предполагае-

мых случаях несоблюдения законодательства и нормативных актов, последствия которых могут оказать существенное влияние на финансовую отчетность. Однако, письменные представления сами по себе не обеспечивают достаточное и надлежащее аудиторское доказательство и, соответственно, не влияют на характер и масштаб другого аудиторского доказательства, которое должно быть получен аудитором.¹

Аудиторские процедуры в случаях выявленного или предполагаемого несоблюдения требований

Признаки не соблюдения законодательства и нормативных актов (См. параграф 18)

A13. Если аудитору становится известно о существовании следующих моментов или он получает об этом информацию, это может быть признаком несоблюдения законодательства и нормативных актов:

- Расследования со стороны регулирующих организаций и правительственных департаментов или уплата пени или штрафов.
- Оплата неоговоренных услуг или ссуды консультантам, связанным сторонам, сотрудникам или государственным служащим.
- Комиссионные с продаж или агентское вознаграждение, размер которых превышает платежи, обычно осуществляемые самим субъектом или другими субъектами в его отрасли, или в отношении фактически полученных услуг.
- Приобретения по ценам, значительно выше или ниже рыночной цены.

¹ МСА580, «Письменные представления», параграф 4.

- Необычные наличные платежи, покупки посредством кассирских чеков на предъявителя или переводов на номерные счета в банке.

- Необычные операции с компаниями, зарегистрированными в налоговых гаванях.

- Платежи за товары или услуги, осуществляемые не в страну происхождения товаров или услуг.

- Платежи, осуществляемые без надлежащей документации по валютному контролю.

- Существование информационной системы, которая не может обеспечить надлежащий аудиторский след или достаточное доказательство, в силу своей структуры или по случайности.

- Несанкционированные операции или не надлежащим образом отраженные операции.

- Неблагоприятный комментарий в СМИ.

Аспекты, важные для рассмотрения аудитором при оценке (См. параграф 18 (б))

A14. При оценке возможного влияния фактов несоблюдения законодательства или нормативных актов на финансовую отчетность аудитор принимает во внимание:

- Возможные финансовые последствия несоблюдения законодательства или нормативных актов на финансовую отчетность, такие как пени, штрафы, ущерб, угроза конфискации активов, вынужденное прекращение деятельности и судебные разбирательства.

- Требуют ли возможные финансовые последствия их раскрытия.

- Являются ли возможные финансовые последствия настолько серьезными, что ставят под сомнение достоверное представление финансовой отчетности или иным

образом приводят к подготовке вводящей в заблуждение финансовой отчетности.

Аудиторские процедуры (См. параграф 19)

A15. Аудитор может обсудить результаты аудита с лицами, наделенными руководящими полномочиями, если они могут предоставить дополнительное аудиторское доказательство. Например, аудитор может подтвердить, что лица, наделенные руководящими полномочиями, также понимают факты и обстоятельства, касающиеся операций или событий, которые привели к возможности несоблюдения законодательства и нормативных актов.

A16. Если руководство субъекта или, в случае необходимости, лица, наделенные руководящими полномочиями, непредоставляют аудитору удовлетворительную информацию о фактическом соблюдении субъектом законодательства и нормативных актов, то аудитор может посчитать целесообразным проконсультироваться с внутренним или внешним советником субъекта по юридическим вопросам по аспектам применения законодательства и нормативных актов в данных обстоятельствах, включая возможность мошенничества, и их возможного влияния на финансовую отчетность. Если аудитор не считает уместным консультироваться с советником субъекта по юридическим вопросам или он не удовлетворен его мнением, то аудитор может посчитать целесообразным проконсультироваться со своим советником по юридическим вопросам относительно того, имело ли место нарушение законодательства или нормативных актов, каковы его возможные правовые последствия, включая возможность мошенничества, и какие дальнейшие шаги следует предпринять аудитору.

Оценка последствий несоблюдения (См. параграф 21)

A17. Как требуется в соответствии с параграфом 21, аудитор оценивает последствия несоблюдения законодательства или нормативных актов с точки зрения других аспектов аудита, включая оценку аудитором рискови надежности представлений руководства субъекта. Последствия конкретных случаев несоблюдения законодательства или нормативных актов, выявленных аудитором, зависят от взаимосвязи между совершением нарушения и сокрытием действий, если это имело место, а также конкретными действиями по контролю и уровнем вовлеченных руководителей или сотрудников, особенно последствия, возникающие в связи с участием наивысшего руководящего органа субъекта.

A18. В исключительных случаях аудитор может принять решение об отказе от выполнения соглашения, если такой отказ возможен в соответствии применимым законодательством или нормативными актами, в том случае, если руководство субъекта или лица, наделенные руководящими полномочиями, не принимают никаких действий по исправлению ситуации, которые аудитор считает необходимыми в данных обстоятельствах, даже если последствия несоблюдения не являются существенными для финансовой отчетности. При принятии решения об отказе от выполнения соглашения аудитор может обратиться за юридической консультацией. Если отказ от выполнения соглашения невозможен, аудитор может рассмотреть возможность применения альтернативных действий, включая описание фактов несоблюдения в параграфе о прочих вопро-

сах, требующих внимания, в аудиторском отчете (заключении).¹

Информирование о выявленных или предполагаемых случаях несоблюдения

Информирование регулирующих и правоохранительных органов о фактах несоблюдения требований (См. параграф 28)

A19. Профессиональное обязательство аудитора соблюдать конфиденциальность информации клиента может не позволить ему сообщить о выявленных или предполагаемых случаях несоблюдения законодательства или нормативных актов третьей стороне. Тем не менее, официальные обязанности аудитора различаются в разных юрисдикциях и, при определенных обстоятельствах, соблюдение аудитором конфиденциальности может быть пересилено установленным законодательным предписанием, законом или решением суда. В некоторых юрисдикциях от аудитора финансовой организации требуется уведомлять надзорные органы о фактах или предполагаемых случаях несоблюдения законодательства или нормативных актов. Кроме того, в некоторых юрисдикциях от аудитора требуется сообщать органам власти об искажениях, в тех случаях, когда руководство субъекта и, в случае необходимости, лица, наделенные руководящими полномочиями, не предпринимают никакие действия для их исправления. Аудитор может посчитать целесообразным получение юридической консультации для установления приемлемого курса действий.

¹ МСА 706, «Пояснительные параграфы и параграфы о прочих вопросах, требующих внимания, в отчете (заключении) независимого аудитора», параграф 8.

Аспекты, характерные для субъектов государственного сектора

A20. Аудитор субъекта государственного сектора может быть обязан сообщать о случаях несоблюдения законодательства и нормативных актов в законодательный орган или иной руководящий орган, или отмечать их в аудиторском отчете (заключении).

Документация (См. параграф 29)

A21. Аудиторская документация по результатам относительно выявленных или предполагаемых случаев в несоблюдения законодательства и нормативных актов, включает, например:

- Копии записей или документов.
- Протоколы обсуждений, проведенных с руководством субъекта, лицами, наделенными руководящими полномочиями, или сторонами вне субъекта.

ЛУҒАТНОМАИ

**истилоҳот ва мафҳумҳое, ки дар
санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва фаъолияти
аудитории Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии
Тоҷикистон истифода мешаванд**

ТАВЗЕҲОТ

Луғати мазкур ҷиҳати кӯмаки амалӣ ва дуруст даст-расӣ намудани истилоҳот ва мафҳумҳои дар соҳаи аудити мустақили беруна татбиқшаванда аз ҷониби тамоми кормандони масъули Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон зимни амалӣ намудани аудит таҳия гардида, истилоҳот ва мафҳумҳои зикршуда дар таҷрибаи Ташкилоти байналмилалии мақомотҳои олии аудит, Стандартҳои байналмилалии аудит ва Дастурҳои аудитҳои дахлдор мавриди истифода қарор дошта, мантиқан ва мазмунан бевосита ба онҳо мутобиқат менамоянд.

Мақсад аз таҳияи луғати мазкур таъмини шарҳи ягонаи истилоҳот ва мафҳумҳо буда, истилоҳот калима ва ибораҳои муайяни ҳаммаъно ва моҳияти ба онҳо хосро ифода менамояд.

Аудит – санчише, ки бо мақсади изҳор намудани ақидаи мустақил оид ба саҳеҳӣ ва мутобиқати ҳисоботи молиявӣ ва дигар маълумоти марбут ба ҳисоботи молиявӣ ба талаботи стандартҳои байналмилалӣ ё стандартҳои миллии ҳисобдорӣ гузаронида мешавад.

Аудитор – шахси дорои маълумоти дахлдор ва ба талаботи тахассусии муқаррарнамудаи дахлдор ҷавобгӯ буда ба ҳисоб меравад.

Аудитори Палатаи ҳисоб – шахси мансабдор, ки самти дахлдори фаъолияти Палатаи ҳисобро роҳбарӣ намуда, самти фаъолияти мазкур аз ҷониби мақоми олии он-Ҳайати мушовара муқаррар ва тасдиқ карда мешавад.

Аудитори субъекти истифодабаранда – аудитор, ки аудити ҳисоботи молиявии субъектро ба иҷро расонида, аз натиҷаи он ҳисобот (хулоса) пешниҳод менамояд.

Аудитори хизматрасон – аудитор, ки бо хоҳиши ташкилоти хизматрасон вобаста ба изҳори боварӣ нисбати воситаҳои назорати ин ташкилот ҳисобот пешниҳод менамояд.

Аудити мустақили беруна – санчиш бо мақсади ба даст овардани маълумот дар бораи саҳеҳии ҳисоботҳо, ки аз ҷониби аудитори ба ташкилоти мавриди санчиш қарор гирифта ҳисоботдиханда набуда гузаронида мешавад.

Аудити дохилӣ – фаъолияти мустақил ва беғаразонаи сохтори таъсисдодашуда ё басти алоҳидаи аудитории дохилӣ оид ба гузаронидани санчиш, арзёбӣ ва машваратдиҳии низоми идорақунӣ ва дигар низомҳо бо мақсади му-

соидат ба риояи қонунгузорӣ, фаъолияти самаранок ва натиҷабаш, ки аз ҷониби роҳбарияти субъект таъсис дода шудааст.

Аудити молиявӣ – санчиши хуччатӣ ва арзёбии пешбурди баҳисобгирии муҳосибӣ, саҳеҳии ҳисоботҳои молиявӣ, қонуният ва истифодаи мақсадноки воситаҳо ва моликияти давлатӣ, асоснокӣ ва пуррагии ташаккули даромадҳои бучетӣ, амалиётҳои молиявӣ ва хоҷагидорӣ, инъикоси фаъолият, дороиҳо, уҳдадориҳо ва амалиётҳо дар ҳисоботҳои муҳосибӣ, таҳлили системаи аудити дохилӣ ва дигар масъалаҳоро, ки мақоми олии назорати молиявӣ зарур мешуморад, дар худ ифода менамояд.

Аудити самаранокӣ – омӯзиш ва таҳлили самаранокии барномаҳои давлатӣ, лоиҳаҳо, самтҳои фаъолият ва фаъолияти мақомоти давлатӣ ва ташкилотҳои бучетӣ доир ба сарфанокӣ, маҳсулнокӣ ва натиҷанокиро дар бар мегирад.

Аудити ҳатмӣ – санчиши ҳарсолаи баҳисобгирии муҳосибӣ ва ҳисоботи молиявии шахсони ҳуқуқӣ мебошад.

Аудити ташаббусӣ – аудите, ки бо ташаббус ва дархости субъекти санчишшаванда ва ё дигар фармоишгари аудит бо дарназардошти мавзӯё ва уҳдадориҳои мушаххас, муҳлат ва ҳаҷми аудит гузаронида мешавад.

Ақидаи аудиторӣ – ақидаи аудиторие, ки вобаста ба ҳисоботи молиявии мавриди аудит қарор додашуда изҳор карда мешавад.

Ақидаи тағйирдодашуда – ақидаи аудиторие, ки бо шарху эзох, ақидаи манфӣ ва ё даст кашидан аз изҳори ақида баён карда шудааст.

Ақидаи аудитории тағйирнаёбанда – ақидаи аз ҷониби аудитор изҳор гардида, ки тибқи он оид ба омода гардидани ҳисоботи молиявӣ дар ҳама ҷанбаҳо ва бо дарназардошти асосҳои татбиқшавандаи пешниҳоди ҳисоботи молиявӣ хулосаи аудиторӣ ташаккул ёфтааст.

Аккредитатсия – ваколатҳои эътирофшудаи ташкилоти касбии аудиторон, ки бо шаҳодатнома дар шакли муқаррарнамудаи мақоми ваколатдори давлатӣ тасдиқ карда шудааст.

Амалиёти хоҷагидорӣ – муомила, рӯйдод, шарт ва амалиёте, ки ба ҳолати молиявии ташкилот, натиҷаи фаъолияти молиявии он ё муомилоти маблағ таъсир расонида метавонад.

Асосҳои татбиқшавандаи пешниҳоди ҳисоботи молиявӣ – асосҳои таҳия ва пешниҳоди ҳисоботҳои молиявии бо меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ муқарраршуда, ки аз ҷониби роҳбарияти субъект ва шахсони дорои ваколати роҳбарӣ, бо дарназардошти хусусияти фаъолият ва мақсадҳои ҷойдошта зимни таҳия ва пешниҳоди ҳисоботи молиявӣ ба роҳбарӣ гирифта мешавад.

Асосҳои зикргардида аз асосҳои пешниҳоди саҳеҳ ва асосҳои мутобиқат иборат буда, асосҳои пешниҳоди саҳеҳ аз роҳбарият дар баробари маълумотҳои бо асосҳо муқарраршуда пешниҳоди маълумотҳои иловагӣ ва ё дар ҳолатҳои истисноӣ худдорӣ намудан аз дастрасии асосҳоро талаб намуда, бо асосҳои мутобиқат иҷрои пурраи тала-

ботҳо зимни пешниҳоди ҳисоботи молиявӣ дар назар дошта шудааст.

Асосҳои таъиноти махсус – асосҳои пешниҳоди ҳисоботи молиявӣ, ки бо мақсади қонеъ гардонидани талаботи истифодабарандагони мушаххаси ҳисоботи молиявӣ таҳия гардида, асосҳои мазкур ҳамчун асосҳои пешниҳоди саҳеҳ ва мутобиқат низ буда метавонад.

Арзёбӣ намудан – истилоҳоти арзёбӣ асосан нисбати хавфҳо истифода карда шуда, дар рафти он хавфҳои ошкоргардида мавриди таҳлил қарор дода шуда, вобаста ба дараҷаи ҷиддӣ будан ва ё таъсир доштани он қарор қабул карда мешавад.

Арзёбии хавфҳо – муайян намудани омилҳои (ҳаракат ё беҳаракатӣ) ба ташаккул ва истифодаи воситаҳои давлатӣ ва ё фаъолияти молиявӣю хоҷагидорӣю объектҳои санҷишӣ таъсир расонанда, ки дар натиҷаи қонунвайронкунӣ ва дигар камбудихо ба миён омадаанд.

Арзёбии фаъолияти назорати дохилӣ – арзёбии пешакии дараҷаи самаранокии ташкили воситаи назорати дохилӣ, ки дар натиҷа ҳолати боварибахш ва қобили қабул будани истифодаи натиҷаи фаъолияти он зимни ба нақшагирии ҳаҷм ва татбиқи чорабинӣҳои назоратӣ муайян карда мешавад.

Арзёбии дараҷаи ҷиддӣ будан – муқаррар намудани дараҷаи муҳим будан ва ё давраи оғози таъсиррасонии ҷиддии қонунвайронкунӣҳои дар маълумотҳои молиявӣ ошкоргардида ба ҳисоботи молиявӣ, инчунин таъсири он ба қарорҳои дар асоси он қабулнамудаи истифодабарандагони чунин ҳисоботи молиявиро дар бар мегирад.

Арзёбии ояндабинӣ – маълумоти молиявии ояндабинӣ, ки дар асоси фарзияи нисбат ба рӯйдодҳо ва амалҳои минбаъдаи роҳбарияти субъект ва ҳамбастагии фарзияҳои ба арзёбии нисбатан дақиқ асосёфта омода карда мешавад.

Аудитори ботаҷриба – шахсе, ки дорои таҷрибаи амалӣ ва дониши кофӣ оид ба чараёни аудит, конунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, стандартҳои байналмилалӣ аудит, муҳити соҳаи муайяни фаъолият, масъалаҳои аудит ва пешниҳоди ҳисоботи молиявӣ ба соҳаи фаъолияти субъект муҳим буда, мебошад.

Азониҳудкунӣ ё исрофкорӣ – тасарруфи молу мулкӣ гайр, ки ба гунаҳкор бовар карда супорида шудааст ё дар ихтиёри ӯ мебошад.

Андозаи қарзи давлатӣ – маблағи дар бучети давлатӣ ба нақша гирифташаванда ва дар соли мувофиқ муайян гардида ва гирифташуда, ки пули қарз бозпардохт карда нашуда, он набояд аз қарзи ҳақиқии давлатӣ дар охири соли молиявӣ зиёд бошад.

Андозаи додани кафолати давлатӣ – маблағи муайян ва тасдиқгардида дар таркиби бучети давлатӣ дар соли мувофиқи молиявӣ, ки дар доираи он имкони додани кафолати давлатӣ вучуд дорад.

Андозаи қарзгирии давлатӣ – дар соли мувофиқ дар бучети давлатӣ муқаррар намудани доираи ҳаҷми пули қарзи давлатии аз нав ҷалбшаванда ҳисобида мешавад.

Баҳисобгирии муҳосибӣ – низоми ягонаи ҷамъоварӣ, бақайдгирӣ, ҷамъбасти иттилоот, дар бораи молу мулк, дороиҳо, уҳдадориҳо ва сармояи ташкилот, ки аз рӯи шаклҳои муқарраршуда тартиб дода шудаанд.

Банакшагирии аудит – муайян намудани мақсадҳо, принципҳо, хусусият, ҳаҷм ва муҳлати иҷрои чорабиниҳои таҳлилий ва санҷишӣ, ки барои расидан ба ҳадафҳо равона карда шудааст.

Барномаи гузаронидани чорабиниҳои назоратӣ – ҳуҷҷате, ки аз натиҷаи омӯзиши пешакии мавзӯ ва объекти санҷишӣ омода карда шуда, асосҳои татбиқи он, мавзӯ ва номгӯи объекти санҷишӣ, мақсад ва масъалаҳои чорабиниҳои назоратӣ, меъёри арзёбии самараноки мақсад, муҳлати оғоз ва анҷоми чорабиниҳои назоратӣ, ҳайати иҷрокунандагони масъул ва муҳлати пешниҳоди ҳисобот барои баррасӣ дар он ифода карда мешавад.

Барномаи ягонаи гузаронидани чорабиниҳои назоратӣ – ҳуҷҷате, ки дар сурати аз ҷониби якчанд аудиторон гузаронидани чорабиниҳои назоратӣ таҳия карда мешавад.

Барномаи аудит – талабот ва чорабиниҳо, ки ҷиҳати расидан ба мақсадҳои аудит ва гузаронидани арзёбӣ бо дарназардошти меъёрҳои аудит иҷрои онҳо зарур аст.

Бар хилофи қоидаҳо тамоил доштан – фарқияти байни маълумотҳои дархостшуда ё ин ки қоидаҳои ҷойдошта ва маълумотҳое, ки аз ҷониби субъекти санҷишӣ пешниҳод карда шудааст.

Боварии қатъӣ – дараҷаи боварие, ки вобаста ба ҷойнадоштани таҳрифгарии ҷиддӣ дар ҳисоботҳои молиявӣ изҳор гардида, муносибати умумиро дар ҷараёни ҷамънамудани далелҳои аудиторӣ ҷиҳати ташаккули ҳулосаи дахлдор ифода менамояд.

Бархурди манфиатҳо – ҳолате, ки манфиатҳои шахсии корманд бо талаботи поквичдонона ва бегаразона иҷро намудани уҳдадорихои хизматиї ў мувофиқ намеоянд.

Бақияи ибтидоӣ – бақияи ҳисобҳо, ки дар оғози давра мавҷуд буда, он ба бақияи охиринаи давраи қаблӣ асос ёфта, таъсири амалиётҳо ва рӯйдодҳои давраи қаблӣ, инчунин сиёсати баҳисобгирӣ дар ҳамон давра татбиқшавандаро ифода менамояд.

Ваколатнокӣ – яке аз принципҳои фаъолияти мақоми олии назорати молиявӣ ба ҳисоб рафта, дорои малакаи баланди касбӣ, дониш ва таҷрибаи ҳар як кормандро талаб намуда, он дар маҷмӯъ ба хусусият, миқёс ва мураккабии аудит мувофиқат намуда, барои ба таври самаранок амалӣ намудани аудит кофӣ мебошад.

Воситаҳои амалии назоратӣ дар технологияи иттилоотӣ – чорабиниҳои амалии дорои хусусияти огоҳкунанда ва ё ошкоркунанда, ки чиҳати таъмини эҳтимолияти дурустии нишондиҳандаҳои муҳосибӣ мусоидат намуда, аз ҷумла чорабиниҳои мазкур зимни бақайдгирӣ, коркард, ҷамбасти амалиётҳо ва дигар маълумотҳои молиявӣ татбиқ карда мешаванд.

Воситаи назорати гурӯҳ – воситае, ки чиҳати назорати ҳисоботи гурӯҳи молиявӣ аз ҷониби роҳбарият таҳия, ҷорӣ ва дастгирӣ карда шудааст.

Гузaronидани чорабиниҳои назоратӣ – амалӣ намудани таҳлил ва санҷиши нишондиҳандаҳо ва маълумотҳои воқеии ба даст овардашуда бевосита дар объекти санҷишӣ, ки барои ташаққули далелҳои аудиторӣ ва асосноққунии

ҳолатҳои қонунвайронкунӣ ва дигар камбудихо зарур буда, аз натиҷаи он санад ва дигар ҳуҷҷатҳои қорӣ таҳия карда мешавад.

Ғайриқонунӣ истифода бурдани маблағ – кирдори барқасдонаи роҳбари муассиса ё қорхона, ки бо мақсади ғараз ё манфиатдории шахсӣ маблағи пули дар суратҳисоби худ бударо ба суратҳисоби ташкилоти дигар ғайриқонунӣ гузаронидааст, ҳамчунин тартиботи муқарраршударо вайрон карда, маблағи пулиро ба тарзи дигар истифода бурдааст ё дигар маблағи бучетиро ғайримасад истифода бурдааст.

Дақиққорӣ – ҷузъи зарурии ҷидду ҷаҳд ва малакаи қорӣ буда, аудитори пуртаҷриба бо дарназардошти мураккабии мавзӯи аудиторӣ онро татбиқ намуда, бояд зимни банақшагириӣ, ҷамъ овардан ва арзёбии далелҳои аудиторӣ, инчунин ташаққули ҳулоса, ақида ва тавсияҳо ба он диққати дахлдор дода шавад.

Дороиҳо – захираҳое, ки дар натиҷаи амалиёти пешин таҳти назорати шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ қарор дошта, гирифтани ғоидаи иқтисодӣ дар назар дошта шудааст.

Даромад – афзоиши манфиати иқтисодӣ дар давраи ҳисоботӣ дар шакли воридшавӣ ё зиёдшавии дороиҳо ё худ камшавии уҳдадориҳо, ки сармояи саҳҳомии бо ҳиссагузориҳои соҳибмулкони вобастаро зиёд менамояд.

Далелҳои аудиторӣ – нишондиҳандаҳо ва маълумотҳои қофӣ, эътимоднок ва дахлдор, ки аз ҷониби аудитор ҷиҳати ташаққул ёфтани ҳулосаи аудиторӣ ҷамъ ва истифода карда шуда, дар асоси он оид ба саҳҳии ҳисоботи

молиявӣ ақидаи аудиторӣ изҳор гардида, хулосаи коршиносон ва маълумотҳои аз дигар сарчашмаҳо ба даст овардашударо низ дар бар мегирад.

Далелҳои кофии аудиторӣ – андоза ва мазмуни зарурии далелҳои аудиториро дар бар гирифта, ин нишондиҳандаҳо аз арзёбии хавфи таҳрифгариҳои ҷиддӣ ва сифати далелҳои ҷамъ овардашуда вобаста буда, ҷиҳати изҳори хулосаи асоснок имконият фароҳам месозад.

Далелҳои эътимодноки аудиторӣ – арзёбии сифатии далелҳои аудиторӣ аз нуқтаи назари қобили қабул ва боварибахш будани онҳо, ки ҷиҳати ташаккули ақида ва хулосаи аудиторӣ мусоидат намуда, онҳо бевосита аз ҷониби шахси масъули иҷрокунанда аз сарчашмаҳои берунӣ ва дар шакли ҳуҷҷати расмӣ ҷамъ оварда шудааст.

Далелҳои дахлдор – далелҳое, ки ҷиҳати собит сохтани хулосаҳо истифода карда шуда, ба чунин хулосабарорихо алоқамандии мантиқӣ ва бомаврид доранд.

Далелҳои беруна – далелҳои аудиторӣ, ки аз ҷониби тарафи сеюм дар шакли хаттӣ ва ё электронӣ пешниҳод карда шудааст.

Захираи тиллоӣ давлат – захирае, ки аз собиқаи тиллоӣ ҳолиси моликияти давлатӣ иборат буда, ҷузъи захираи тиллою асъори давлатро ташкил дода, барои амалӣ сохтани сиёсати молиявӣ ва қонё гардонидани эҳтиёҷоти фарии давлат дар ҳолатҳои фавқулодда таъин гардидааст.

Истифодаи ғайрмақсадноки маблағҳо – истифодабарии маблағҳои низоми бучетӣ ва пардохти уҳдадорихои

молиявӣ баҳри ҳадафҳое, ки пурра ё қисман ҳилофи қонун дар бораи бучет, рӯйхати бучетӣ, харҷномаи бучетӣ, шартнома (созишнома) ё дигар санади ҳуқуқии пешкаши маблағҳои зикршуда мебошад.

Идоракунии сифати чорабиниҳои назоратӣ – дар доираи назорати пешакӣ, қорӣ ва минбаъда бо дарназардошти талаботи стандартҳои дахлдор идора намудани сифати татбиқи чорабиниҳои назоратӣ, ки вазифаи он аз таъмини иҷрои қоидаҳо ва талаботҳои муқарраргардида дар самти ташкил ва гузаронидани чорабиниҳо вобаста ба баланд бардоштани сифати чорабиниҳои назоратӣ иборат мебошад.

Интихоби (чудо кардан) аудиторӣ – гузаронидани санҷиш бо дарназардошти талабот ва қоидаҳои фаъолияти аудиторӣ бо усули санҷиши интихобии ҳуҷҷатҳои баҳисобгирии муҳосибӣ ва дар шакли маҳдуд санҷиши номгӯи чудо карда гирифтаи маҷмӯи ҳуҷҷатҳои мавриди санҷиш қарор дода шуда, ки дар аснои он вобаста ба таъмоми маҷмӯи ҳуҷҷатҳо хулоса бароварда мешавад.

Интихоби оморӣ – ҳама гуна усулҳои интихоб, ки дорои аломатҳои интихоби ногаҳонии қисматҳои алоҳида ва истифодаи назарияи эҳтимолиятро ҷиҳати арзёбии натиҷаҳои он мебошад.

Иҷрои такрорӣ – мустақилона аз ҷониби аудитор ба иҷро расонидани чорабиниҳои назоратӣ, ки қаблан дар доираи системаи назорати дохилӣ ба иҷро расонида шудааст.

Идоракунии оперативӣ – ҳуқуқи маҳдуди молии корхонаи давлатӣ нисбати амволе, ки аз молик мутобиқи

мақсадҳои фаъолияти худ, супоришҳои молик ва таъиноти амвол гирифтааст ва дорои ҳуқуқи соҳибӣ, истифода ва ихтиёрдории ин амволро дорад.

Кодекси одоби касбии аудиторон – маҷмӯи қоидаҳои одоби фаъолияти касбии аудиторон, ки аз тарафи мақоми ваколатдори давлатӣ тасдиқ гардида, риояи онҳо барои аудиторон, аудиторони инфиродӣ, ташкилотҳои аудиторӣ ва ташкилотҳои касбии аудиторон ҳатмӣ мебошад.

Камбудиҳои сохтори назорати дохилӣ – ба роҳ мондани фаъолияти воситаҳои назорат, ки қобилияти сари вақт ошкор ва ё бартароф намудани таҳрифгарихҳои ҷиддиро дар ҳисоботи молиявӣ надошта ва ё ин ки чунин воситаи назорат умуман ҷорӣ карда нашудааст.

Камбудиҳои ҷиддии сохтори назорати дохилӣ – камбудӣ, ки тибқи мулоҳизаронии касбии аудитор ҷиддӣ ба ҳисоб рафта, диққати шахсони дорои ваколатҳои роҳбарии субъекти санҷишӣ бояд ба он ҷалб карда шавад.

Коршинос (эксперт) – шахси воқеӣ ё ташкилот, ки дар соҳаи муайяни фаъолият дорои дониш ва таҷрибаи касбӣ буда, натиҷаи кори он аз ҷониби аудитор ҳамчун воситаҳои кӯмакрасон ҷиҳати ба даст овардани далелҳои кофӣ ва эътимодноки аудиторӣ истифода карда мешавад. Коршинос метавонад дар ҳайати гурӯҳи корӣ фаъолият дошта бошад (коршиноси дохилӣ) ва ё ҳамчун коршиноси берунӣ ба рафти аудит ҷалб карда шавад.

Корхонаи давлатӣ – дар шакли корхонаи воҳиди давлатӣ бо ҳуқуқи пешбурди хоҷагидорӣ ва корхонаи давлатӣ бо ҳуқуқи идораи оперативӣ таъсис дода шуда,

молу мулки он тақсимнашаванда буда, вобаста ба наму-
дҳои моликияти давлатӣ ба корхонаҳои давлатии
ҷумҳуриявӣ ва коммуналӣ тақсим мешаванд.

Корхонаи воҳиди давлатӣ – ташкилоти тичоратие, ки
ҳуқуқи ба амволи вобастакардаи молик соҳиб шуданро
надорад.

Корхонаи фаръии давлатӣ – шахси ҳуқуқие, ки дар
назди дигар корхонаи давлатӣ аз ҳисоби қисми моликияти
он таъсис дода мешавад.

Кафолати давлатӣ – уҳдадориҳо дар назди қарздиҳан-
да вобаста ба пурра ё қисман пардохт намудани қарз дар
ҳолати аз ҷониби қарзгиранда пардохт нагардидани ма-
блағи қарз дар муҳлати муайяншуда ҳисобида мешавад.

Қонунгузорӣ – санади меъёрии ҳуқуқӣ, ки муноси-
батҳои ҷамъиятиро дар маҷмӯъ ё дар соҳаи муайян ба тан-
зим медарорад.

Қарорҳои эътиной – ҳуҷҷатҳои бо тартиби муқаррар-
шуда ба тасвиб расидаи мақоми олии назорати молиявӣ,
ки иҷрои талаботҳои мушаххаси ба натиҷаи чорабиниҳои
назоратӣ асосёфтаре ифода намуда, ҷиҳати иҷро ба объек-
ти санҷишӣ, шахсони ҳуқуқӣ ва воқеъ ирсол карда меша-
вад.

Қоғазии қиматнок – ҳуҷҷате, ки бо риояи шакли муқар-
раргардида ва реквизитҳои ҳатмӣ ҳуқуқи молу мулкиро
тасдиқ намуда, татбиқ ё гузашт кардани он танҳо дар сура-
ти нишон додани он имконпазир буда, ба чунин қоғазҳои
қиматнок вомбарг, вексел, чек, сертификати бонкӣ, коно-

самент, сахмия ва ҳуҷҷатҳои дигар мансуб буда, онҳо манзурӣ, ордери ва номӣ шуда метавонанд.

Қарзи давлатӣ – маблағи гирифташудаи пули қарзи давлатӣ, ки дар муҳлати муқарраргардида бозпардохт карда нашудааст.

Қарзи аз ҷониби давлат кафолат дода шуда – маблағи дар муҳлати муайян гирифта шуда ва бозпардохт нагардидаи пули қарзи ғайридавлатӣ, ки нисбати он кафолати давлатӣ мавҷуд аст.

Қисматҳои алоҳида – субъект ва ё намуди алоҳидаи фаъолияти хоҷагидорӣ, ки нисбати он роҳбари гурӯҳ ва ё роҳбари қисмати алоҳида ҷиҳати дохил намудан ба ҳисоботи молиявӣ маълумотҳои дахлдори молиявиро омода месозад.

Маблағҳои ғайрибюҷетӣ – маблағҳои пулии давлатӣ, ки ба бюҷетҳои ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ дохил карда нашуда, бо таъиноти мақсадноки муайян истифода шуда, инчунин маблағҳое, ки дар ихтиёри мақомоти давлатӣ ва ташкилотҳо қарор дошта, аз бюҷетҳои ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ ҷудо нагардида, аз дигар сарчашмаҳо ташаккул ёфтаанд.

Маблағҳои махсус – маблағҳое, ки мақомоти давлатӣ ва дигар ташкилотҳо ба ғайр аз маблағи аз бюҷетҳои ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ ҷудошаванда гирифта, он даромади ҷунин мақомоту ташкилотҳо ба ҳисоб рафта, аз ҳисоби фурӯши маҳсулот, иҷрои қор, хизматрасонӣ ва ё амалӣ намудани фаъолияти дигар ба даст меоянд.

Маълумоти хатгӣ – маълумоте, ки аз ҷониби роҳбарияти субъекти санчишӣ ҷиҳати тасдиқи масъалаҳои мушаххас ва ё дигар далелҳои аудиторӣ ба аудитор пешниҳод карда шуда, он маълумотҳои ҳисоботҳои молиявӣ ва дигар нишондиҳандаҳои баҳисобгириро дар бар гирифтааст.

Мақоми олии назорати молиявӣ – ташкилоти давлатӣ, ки тибқи қонунгузорӣ дар соҳаи назорати давлатии молиявӣ таъсис дода шуда, фаъолияти худро дар асоси меъёрҳои қонунгузорӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқии амалкунанда, стандартҳои байналмилалӣ ва миллий ба роҳ монда, то айнаи ҳол дар аксарияти мамлакатҳои ҷаҳон бо сохтори (модел) гуногун фаъолият намуда, фаъолияти иқтисодии давлат, махсусан истифодаи бучети давлатӣ ва моликияти давлатиро мавриди назорат қарор дода, аз натиҷаи он ба мақоми қонунгузор, иҷроия ва аҳли ҷомеа хулоса пешниҳод менамоянд.

Мақоми қонунгузор – мақоми ваколатдори давлатии кишвар, ки фаъолияти он аз қабули санадҳои қонунгузорӣ иборат мебошад.

Мақоми идоракунии давлатӣ – мақоми давлатие, ки вазифаҳои умумии идоракуниро тибқи принципҳои идоракунии муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар соҳаи муайяни фаъолият амалӣ менамояд.

Мақсади аудит – ба таври дақиқ муайян намудани мақсад ва мавзӯи аудит, ки дар рафти санчиши аудиторӣ ба он ҷавоби мушаххас ба даст оварда шавад.

Маълумоти саҳеҳ – маълумоте, ки ба натиҷаи аудит ҷавобгӯ буда, ҳаҷми кофӣ нишондиҳандаҳои объективи-

ро дар бар гирифта, нисбати кофӣ ва эътимоднокии онҳо шубҳа мавҷуд нест.

Маълумоти қобили қабул – маълумоте, ки харчи ҷамъовариҳои он ба натиҷаи ба даст овардаи аудитор ва ё мақоми олии назорати молиявӣ мутобиқат менамояд.

Меъёрҳои татбиқшаванда – меъёрҳои, ки аз ҷониби роҳбарияти субъект зимни омода намудани ҳисоботи молиявӣ ҷамъбасти ба роҳбарӣ гирифта мешавад.

Мустақилият – амалҳои мустақили мақоми олии назорати молиявӣ тибқи вақолатҳои мавҷуда дар доираи мавзӯи ба аудит дахл дошта бидуни даҳолат ва идоракунии берунӣ, ки яке аз принсипҳои асосии фаъолияти он ба ҳисоб меравад.

Маълумоти муқоисавӣ – ҳаҷм ва маълумотҳои, ки нисбат ба як ё якчанд давраҳои қаблӣ молиявӣ тибқи асосҳои татбиқшавандаи пешниҳоди ҳисоботи молиявӣ ба ин ҳисобот дохил карда шудааст.

Маълумотҳои иловагӣ – иттилооте, ки дар якҷоягӣ бо ҳисоботи молиявӣ дар шакли ҷадвалҳои иловагӣ ва ё ҷамаҳои иловагӣ пешниҳод гардида, одатан ҷунин маълумотҳо зимни пешниҳоди ҳисоботи молиявӣ истифода карда намешаванд.

Маълумот оид ба мавзӯи омӯзиш – натиҷаи арзёбӣ ва санҷиши мавзӯи омӯзиш, ки муҳосиби таҷрибадори касбӣ бо мақсади таъмини асосҳои оқилона барои изҳори ҳулоса дар ҳисобот далелҳои кофӣ ва эътимоднокии аудиториро ҷамъоварӣ менамояд.

Маълумоти молиявии ояндабинӣ – маълумоти молиявие, ки нисбат ба рӯйдодҳои дар минбаъда ба миён меомада ва амалҳои эҳтимолии субъект асос ёфта, он дар шакли пешгӯӣ, арзёбии ояндабинӣ ва ё дар ҳамбастагӣ пешниҳод шуда метавонад.

Маълумоти ихтилофнок – маълумоте, ки ба маълумоти дар ҳисоботи молиявии мавриди аудит қароргирифта мавҷудбуда муҳолифат дошта, он боиси пешниҳод гардидани ҳулосаи аудитории нодуруст гардидааст.

Маҷмӯи маълумот – дастаи пурраи нишондодҳо, ки аз он маълумотҳои алоҳида интиҳоб карда гирифта шуда, нисбати он ҳулосаи аудиторӣ дода мешавад.

Маълумоти оморӣ – маълумоти ҷамъоварӣ ва қардшуда, ки тавсифҳои зухуроти ба амаломадаро дар маҷмӯи дахлдор нишон медиҳад.

Меъёр (критерия) – нишондиҳандаҳои меъёрии муқаррагардида, ки ҷиҳати арзёбӣ, санҷиши мавзӯи омӯзиш, пешниҳод ва муайян намудани маълумот истифода бурда шуда, барои ҳамон як мавзӯи омӯзиш меъёрҳои гуногун ҷой дошта метавонад. Ҷиҳати арзёбӣ ва санҷиши муттасил ва дахлдори мавзӯи омӯзиш дар доираи ақидаронии касбӣ дастрасии меъёрҳои қабилӣ қабул зарур буда, он бояд дорои хусусиятҳои зерин бошад:

– бо маврид будан, ки ҷиҳати қабули қарор мусоидат намояд;

– ҳаматарафа ва пурра будан, ки омилҳои дахлдорро дар бар гирифта бошад;

– боварибахш будан, ки дар ҳама зинаҳо барои арзёбии яхела имконият фароҳам созад;

– бевосита будан, ки барои пешниҳоди хулосаи ҳолисона ва беғараз мусоидат карда тавонад;

– фаҳмо будан, ки чихати ба даст овардани хулосаи равшану оммафаҳм мусоидат намуда, маънидодкуниҳои гуногунро барҳам зада тавонад.

Мушоҳидаи аудиторӣ – мушоҳидаи пайдарҳамии амалиётҳо аз рӯи ҳуҷҷатҳои молиявӣ (ба монанди ҳисоб-фактураҳо ва қайдҳо дар китоби муҳосибӣ) бо мақсади санҷиши дурустии пешбурди баҳисобгирии муҳосибӣ, ки дар натиҷаи интиҳобан аз назар гузаронидани ҳуҷҷатҳои аввалия аз ҷониби аудитор вобаста ба пуррагӣ ва бонизомии пешбурди баҳисобгирӣ тасаввуроти дахлдор ба даст оварда мешавад.

Мулоҳизаронии касбӣ – дар доираи талаботҳои стандартҳои аудит, баҳисобгирии муҳосибӣ ва рафтори ахлоқӣ (этиқӣ) аз ҷониби аудитор татбиқ намудани дониш ва малакаи касбӣ ҳангоми қабули қарор вобаста ба ҳолатҳои воқеӣ ба ҳисоб меравад.

Махфият – яке аз принципҳои фаъолияти мақоми олии назорати молиявӣ ба ҳисоб рафта, талаботи аз ҷониби кормандони мақоми олии назорати молиявӣ фош насохтани маълумотҳои дар рафти чорабиниҳои аудиторӣ ба даст омадаро, ба истиснои ҳолатҳои муқаррарнамудаи қонунгузорӣ, ифода менамояд.

Масъалаи экологӣ – ташаббуси пешгирифти, ки ба баргараф, кам ва ё ислоҳ намудани зарари ба муҳити атроф расонидашуда ва ё ҳифзи захираҳои барқароршаванда ва барқарорнашаванда равона карда шуда, он тибқи талаботи қонунгузорӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқии соҳавӣ,

шартҳои созишномаҳо ва ё ба таври ихтиёрӣ татбиқ гардида, дар рафти он оқибатҳои риоя нагардидани меъёрҳои амалкунанда, оқибатҳои зарар ва ҷавобгарӣҳо муайян карда мешавад.

Муҳити назоратӣ – ваколатҳои роҳбарӣ ва идоракунии роҳбарияти субъект ва шахсони дорои ваколатҳои роҳбарӣ, инчунин мавқеъ ва воқифии онҳоро нисбати системаи назорати дохилӣ ва аҳамияти он ифода намуда, ҳамчун қисмати асосии системаи назорати дохилӣ ба ҳисоб меравад.

Мушоҳидакорӣ – арзёбии сифати корҳои иҷрогардида ва ҳулосаҳои пешниҳоднамудаи тарафҳои дигарро дар бар мегирад.

Миқёси мушоҳида – чорабиниҳои мушоҳидавӣ, ки барои расидан ба ҳадафҳо дар шароити ҷойдошта зарур мешавад.

Муассисаи давлатӣ – ташкилоте, ки молик ҷиҳати амалӣ гардонидани вазифаҳои идоракунӣ, иҷтимоию фарҳангӣ ва ё вазифаҳои дигари хусусияти ғайритиҷоратӣ дошта таъсис дода, онро пурра ё қисман маблағгузорӣ менамояд.

Манфиати шахсӣ – фоидаи моддӣ ё фоидаи дигаре, ки бевосита ё бавосита барои худ ё барои шахсони сеюм дар натиҷаи иҷро намудани уҳдадорӣҳои мансабии худ кӯшиши гирифтани мекунад ё мегирад.

Назорат – ҷузъи муҳими гузаронидани аудит, аз қабيلي роҳбарӣ, идоракунӣ ва назорати дахлдор дар ҳамаи зинаҳои санҷиши аудиторӣ, ки алоқаи ҳаматарафа ва сама-

раноки байниҳамдигарии намудҳои корҳои иҷро мегардида, чорабиниҳои санҷишӣ ва расидан ба мақсадҳои дар назар дошта шударо таъмин менамояд.

Назорати дохилӣ – тамоми низоми назорати молиявӣ ва воситаҳои дигари назорат дар ташкилоти баҳши давлатӣ бо дарназардошти сохтори ташкилӣ, усулҳо, тартиб ва аудити дохилӣ, ки аз тарафи роҳбарият бо мақсади мусоидат ба фаъолияти қонунӣ, самаранок ва натиҷабархш, инчунин барои ноил гардидан ба мақсадҳо созмон дода шудаанд.

Ташкил намудани низоми назорати дохилӣ дар ташкилотҳои баҳши давлатӣ уҳдадорӣ роҳбари он буда, барои анҷом додани идоракунии молиявӣ дар ҳамаи сохторҳо, барномаҳо, намуди фаъолият ва амалиёт, роҳбарии онҳо мувофиқи принсипи қонуният, идоракунии устувори молиявӣ ва шаффофият равона карда мешавад.

Назорати сифат – чараёни таъмин намудани мутобиқати тамоми давраҳои санҷиши аудиторӣ (банақшагирӣ, гузаронидани аудит, пешниҳоди ҳисобот ва дигар чорабиниҳои минбаъда) ба қоидаҳо, амалия ва чорабиниҳои аз ҷониби мақоми олии назорати молиявӣ қабулгардида, инчунин ба расимиятдарории саривақтӣ, ҳаматарафа ва дахлдори ҳуччатҳои санҷиши аудиторӣ, татбиқ ва таҳлили он аз ҷониби ҳайати кормандони касбӣ мебошад.

Нишондиҳандаҳои баҳисобгирии муҳосибӣ – ба расимиятдарории ҳуччатҳои ба қайд гирифта шуда ва тасдиқгардидаи муҳосибии аввалия, аз ҷумлаи супоришномаҳои пардохтӣ, иқтибосҳо оиди ба таври электронӣ гузаронидани воситаҳои пулӣ, ҳисобҳо, қарордодҳо, китоби асосӣ, китобҳои бақайдгирии таҳлилҳо, амалиётҳои моли-

явӣ, ислоҳҳои ба ҳисоботҳои молиявӣ ворид кардашуда, инчунин ҳисобҳои корӣ ва феҳристҳои ҷамбасти, ки тақсими хароҷотҳо, муқоисаҳо ва дигар маълумотҳоро таъдиқ менамояд.

Намуди далелҳои аудиторӣ – далелҳои аудиторӣ метавонанд дар дар шаклҳои зерин ба даст оварда шуда бошанд:

– далелҳои ҳуҷҷатӣ, ки дар асоси ҳуҷҷатҳои молиявӣ ва дигар ҳуҷҷатҳо дар шакли хаттӣ ва ё электронӣ ба даст оварда шуда, он аз ҷониби роҳбарияти субъекти санҷишӣ, ташкилотҳои болоии он ва дигар ташкилотҳо пешниҳод гардида, бевосита ба мавзӯи санҷиш муносибат доранд;

– далелҳои моддӣ, ки зимни санҷиши бевоситаи ин ё он қараёнҳо ва ё мушоҳидаи ҳолатҳои воқеӣ ба даст оварда шуда, онҳо дар шакли санад, протокол, гузоришҳо ба расмият дароварда шуда, инчунин дар шакли сурат, ҷадвал ва дигар инъикоскуниҳо низ пешниҳод шуда метавонанд.

– далелҳои таҳлилӣ, ки дар натиҷаи таҳлили нишондиҳанда ва маълумотҳои воқеӣ вобаста ба мавзӯъ ва фаъолияти объекти санҷишӣ ва ё дигар сарчашмаҳо ба даст оварда мешаванд.

Номуайяний – ҳолате, ки оқибати он аз амал ва рӯйдодҳои минбаъдаи тахти назорати субъекти санҷишӣ қарорнадошта вобаста буда, метавонад ба ҳисоботи молиявӣ таъсир дошта бошад.

Объекти ҷорабиниҳои назоратӣ – тамоми ташкилоту идораҳо, ки бинобар истифода намудани воситаҳои давлатӣ аз ҷониби онҳо нисбати онҳо ҷорабиниҳои назоратӣ татбиқ карда мешавад.

Омӯзиш (мониторинг) – низоми муосири омӯзиши (мониторинг) идоракунии молиявӣ ва назорат, ки арзёбии муносибии фаъолияти ташкилот ва дар ҳолати тағйир ёфтани шароит азнавсозии низоми идоракуниро таъмин менамояд.

Омӯзиши (мониторинг) воситаҳои назорат – раванди арзёбии самаранокии фаъолияти системаи назорати дохилӣ дар чараёни давраи муайян ба ҳисоб рафта, он ба арзёбии ташкили фаъолият, амалӣ намудани чорабиниҳои дахлдор равона карда шудааст.

Ошкорбаёнӣ – яке аз принципҳои фаъолияти мақоми олии назорати молиявӣ ба ҳисоб рафта, он дар ошкоро ба амал баровардани фаъолият бо роҳи ба нашр расонидани натиҷаҳои назорати давлатии молиявӣ ва дигар маълумотҳо дар бораи фаъолият тавассути воситаҳои ахбори омма, сомонӣ расмӣ, инчунин ташкил ва гузаронидани конференсу брифингҳо ва дигар чорабиниҳои оммавӣ ифода меёбад.

Омилҳои хавфи сохтакорӣ – ҳолат ва шароитҳои ба ҷой доштани омилҳои моддӣ ва фишороварӣ далолаткунанда, ки ба содир намудани амалҳои сохтакорӣ ва ё фароҳам овардани имконияти содир намудани он водор менамояд.

Пешниҳоди мақоми олии назорати молиявӣ – ба мақомоти давлатӣ ва дигар ташкилотҳо чиҳати андешидани чораҳо оиди рафъи ҳолатҳои ба ҳуқуқвайронкуниҳо дар самти истифодаи ғайримақсаднок, бе самар ва бе сарфаи воситаҳо ва моликияти давлатӣ мусоидаткунанда, инчунин ба роҳ мондани фаъолият тибқи меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ таҳия карда мешавад.

Параграфи эзоҳдиҳанда – яке аз параграфҳои ҳисоботи (хулосаи) аудиторӣ, ки масъалаи дахлдори пешниҳод ва маълумотҳои кушода дода шударо дар ҳисоботи молиявӣ дар бар гирифта, бо ақидаи аудитор барои дарки истифодабарандагони ҳисоботи молиявӣ бунёди мебошад.

Принсипҳои бунёди одоби касбии аудиторӣ – принсипҳои мазкур бо Кодекси одоби муҳосибони касбии Федератсияи байналмилалии муҳосибон муқаррар карда шуда, он ба поквичдонӣ, беғаразӣ, салоҳиятнокӣ, дақиқкорӣ, риояи махфият ва рафтори касбӣ асос ёфтааст.

Пули қарзи давлатӣ – қарзе, ки аз ҷониби давлат ва ҳукумат гирифта шудааст.

Пули қарзи аз ҷониби давлат кафолат додашуда – пули қарзи ғайридавлатие, ки барои он кафолати давлатӣ дода шудааст.

Пешбурди хочагидорӣ – ҳуқуқи маҳдуди молии корхона, ки аз давлат ҳамчун молик амволро гирифта, ҳуқуқи соҳибӣ, истифода ва ихтиёрдорӣ кардани онро дорад.

Пардохт – пардохти ҳатмие, ки барои иҷозат оид ба истифодаи захираҳои табиӣ ва ё дигар захираҳои мавҷуда ситонида мешавад.

Риоя накардан – амал ва беамалии қасдона ва ё бе қасди ташкилот, ки ба меъёрҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ муҳолифат дошта, он амалиётҳои аз ҷониби ташкилот, ё ба ғоидаи ӯ ва ё аз номи ӯ аз тарафи шахсони ваколатдор амалӣ шударо дар бар мегирад.

Рӯйдодҳои минбаъда – рӯйдодҳое, ки дар давраи байни санаи ҳисоботи молиявӣ, санаи ҳисоботи (хулоса) аудиторӣ ва ҳолатҳои баъди санаи ҳисоботи (хулоса) молиявӣ маълум гардида ба миён омадааст.

Роҳбари гурӯҳ – шахсе, ки барои омода ва пешниҳод намудани ҳисоботи гурӯҳи молиявӣ масъул мебошад.

Соҳтакорӣ – аз ҷониби шахси мансабдор, хизматчиёни давлатии мақомоти идоракунии давлатӣ, мақомоти худидоракунии маҳаллӣ ба асноди расмӣ дидаю доништа дохил намудани тафсилотҳои бардурӯғ, инчунин ворид намудани ислоҳоте, ки мазмуни асосии онро таҳриф мекунад ва он бо мақсади ғаразнок ва ё дигар манфиатдории шахсӣ содир карда шудааст.

Соҳибкорӣ ғайриқонуӣ – татбиқи фаъолияти соҳибкорӣ бидуни бақайдгирӣ ё бидуни иҷозатномаи махсус (литсензия) дар ҳолатҳое, ки чунин иҷозат (литсензия) ҳатмӣ мебошад ё бо вайрон намудани шартҳои литсензиякунӣ, инчунин машғул шудан ба намудҳои манъшудаи фаъолияти соҳибкорӣ.

Сӯистифода аз ваколатҳои мансабӣ – аз ҷониби шахси мансабдор истифода намудани ваколатҳои хизматӣ бар хилофи манфиатҳои хизматӣ, ки бо ғараз ё манфиати шахсӣ содир шуда, манфиатҳои қонунан ҳифзшудаи ҷамъиятӣ, давлат ва ташкилотҳоро поймол менамояд.

Соҳтҳои (моделҳои) амалкунандаи мақоми олиӣ назорати молиявӣ – соҳтҳои (моделҳои) маъмули дар таҷрибаи байналмилалӣ амалкунанда, ки вобаста аз системаҳои сиёсӣ ва маъмурии давлатҳо таъсис дода шуда, асосан соҳтҳои (моделҳои) зерини он амал менамояд:

– соҳти (моделҳои) машваратӣ (коллегиалӣ), ки аз ҷониби

Парламент аз ҳисоби аудиторони баландрутба таъин гардида, он дорои мустақилияти нисбатан зиёд буда, аз натиҷаи фаъолияти худ ба Парламент ҳисобот пешниҳод менамояд;

– сохте (моделе), ки ба яккасардорӣ асос ёфта, танҳо тобеи Президент мебошад;

– сохти (моделҳои) судӣ, ки аъзои роҳбарикунандаи он дорои маълумоти касбӣ ва статуси судя буда, зимни фаъолияти худ метавонанд нисбати шахсони гунаҳкор во-баста ба зарари молиявии ба давлат расонидашуда ҳукм бароранд.

Санади меъёрии ҳуқуқӣ – ҳуҷҷати расмӣ шакли муқарраршуда, ки бо роҳи раъйпурсии умумихалқӣ ё аз ҷониби мақоми давлатӣ ё худидоракунии шаҳрак ва дехот ё шахси мансабдори ваколатдори давлатӣ қабул гардида, хусусияти умумихатмӣ дошта, меъёрҳои ҳуқуқиро муқаррар менамояд, тағйир медиҳад ва ё бекор мекунад.

Сармоя – ҳиссаи дороиҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқие, ки пас аз тарҳ кардани маблағи ҳамаи уҳдадориҳо боқӣ мондааст.

Субъект ва ё фаъолияти санҷидашаванда – шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, филиал ва намондагии он ва ё соҳаи фаъолият, ки аз ҷониби мақоми олии назорати молиявӣ мавриди аудит қарор дода мешаванд.

Субъектҳои дорои манфиати умум – ташкилотҳои дорои аҳамияти ҷамъиятӣ, ки дараҷаи аҳамиятнокии онҳо аз ҷониби ҳукумат муқаррар карда мешавад.

Субъекти истифодабаранда – субъекте, ки ҳисоботи молиявии он мавриди аудит қарор дода шуда, дар ин

мавзӯ аз кӯмаки ташкилоти хизматрасон истифода менамояд.

Стандартҳои аудит – ҳуҷҷати тибқи тартиби муқарраргардида таҳия ва тасдиқшуда, ки хусусият, қоида ва тартиби банақшагирӣ, ташкил ва татбиқи намудҳои гуногуни фаъолияти мақоми олии назорати молиявӣ ва талаботҳои вобаста ба натиҷагирӣ онро муқаррар менамояд.

Стандартҳои миллии аудит – стандартҳои, ки барои истифода аз тарафи мақоми ваколатдори давлатӣ тасдиқ карда шудааст.

Стандартҳои байналмилалӣ – стандартҳои, ки Федератсияи байналмилалӣ муҳосибон ба нашр расонида, аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ барои истифода тасдиқ гардида, барои муайян намудани ҳаҷми чорабиниҳо ва корҳои аудиторӣ имконият фароҳам оварда, ҷиҳати расидан ба ҳадафҳои аудит зарур ва меъёрҳои он асосҳои арзёбии сифати натиҷаҳои аудито ташкил медиҳад.

Сирри аудиторӣ – маълумот ва ҳуҷҷатҳои, ки аз ҷониби аудитор зимни фаъолият ба даст оварда шуда, ҳуқуқи ба шахси сеюм додани он ва ё бе розигии ҳаттии субъекти санҷидашаванда фош намудани онро, ба истиснои ҳолатҳои пешбиниамудаи қонунгузорӣ надорад.

Сирри муҳосибӣ – иттилооти дорони сирри тижоратӣ, ки дар ҳуҷҷатҳои аввалияи баҳисобгирӣ муҳосибӣ ва фехристи бақайдгирӣ муҳосибӣ дарҷ гардидааст.

Сарфанокӣ – кам намудани хароҷоти захираҳо, ки барои ба амал баровардани фаъолият истифода бурда мешавад.

Самаранокӣ – дараҷаи расидан ба ҳадафҳо ва муносибати байни оқибатҳои воқеӣ ва дар назар дошта шудаи фаъолиятро дар бар мегирад.

Созишнома оид ба иҷрои чорабиниҳои ба мувофиқа расида – тибқи созишномаи мазкур аудитор чиҳати иҷрои чорабиниҳои мушаххаси аудиторӣ, ки байни аудитор, субъект ва дигар тарафи дахлдор ба мувофиқа расонида шудааст, чалб гардида вобаста ба ҳулосаҳои воқеии худ ҳисобот пешниҳод намуда, дар асоси он аз ҷониби истифодабарандагони ин ҳисобот ҳулоса изҳор карда мешавад.

Созишнома оид ба чамъ овардани маълумот – тибқи созишномаи мазкур чиҳати чамъ овардан, гурӯҳбандӣ ва чамъбасти маълумотҳои молиявӣ аз дониш ва малакаи касбии баҳисобгирии муҳосибӣ истифода карда мешавад.

Созишнома оид ба изҳори боварӣ – тибқи созишномаи мазкур муҳосиби касбӣ чиҳати баланд гардидани боварии истифодабарандагони дахлдор, ки тарафи созишнома ба ҳисоб намераванд, вобаста ба арзёбии мавзӯи таҳти омӯзиш қароргирифта ҳулоса таҳия намуда, чунин созишнома дар самти изҳори боварии оқилона ва маҳдуд ҷой дошта метавонад.

Созишнома оиди мушоҳидакорӣ – созишномае, ки тибқи он оид ба муайян намудани ҷанбаҳои дигари диққатҷалбкунанда ба аудитор имконият фароҳам оварда шуда, дар рафти он вобаста ба бархилофи асосҳои татбиқшавандаи пешниҳоди ҳисоботи молиявӣ омода ва пешниҳод шудани ҳисоботи молиявӣ фарзия пешниҳод карда мешавад.

Созишнома оид ба тақсими маҳсулот – шартномае, ки тибқи он ба субъекти фаъолияти соҳибкорӣ ба музд ва ба муҳлати муайян барои ҷустуҷӯ, иктишоф, тадқиқ, истихроҷ ва коркарди канданиҳои фойданоки кони маъдани дар созишнома нишон додашударо ва барои иҷрои корҳои вобаста ба ин намудҳои фаъолият ҳуқуқҳои истисноӣ медиҳад ва сармоягузор уҳдадор мешавад, ки фаъолияти дар созишнома нишон додашударо аз ҳисоби худ ва бо ҷуброни зиёни таваккали эҳтимолӣ аз ҳисоби худ амалӣ мегардонад.

Санаи тасдиқи ҳисоботи молиявӣ – санаи омодашавии тамоми ҳисоботҳо, аз ҷумла замимаҳои он, ки ҳисоботи молиявиро ташкил дода, аз ҷониби шахсони дорои ваколати роҳбарии субъект эълон доштани масъулият вобаста ба ин ҳисоботи молиявиро дар бар мегирад.

Санчиши аудиторӣ – амалӣ намудани чорабиниҳои ҷиҳати ҷамоварӣ, арзёбӣ ва таҳлили далелҳои аудитории ба ҳолати молиявӣ субъект дахлдошта, ки мавриди аудит қарор гирифта, аз натиҷаи он ақидаи аудиторӣ вобаста ба дурустии пешбурди баҳисобгирии муҳосибӣ ва саҳеҳии ҳисоботи муҳосибӣ изҳор карда мешавад.

Санади чорабиниҳои назоратӣ – ҳуҷҷатҳое, ки баъд аз анҷоми амалиётҳои назоратӣ дар объекти санчишӣ ба расмият дароварда шуда (маълумотнома, протокл ва ғ.), дар он натиҷаҳои чорабиниҳои назоратии ба иҷро расонида шуда инъикос карда мешаванд.

Санчиши воситаи назорат – чорабиниҳои аудиторӣ, ки бо мақсади арзёбии самаранокии фаъолияти воситаҳои назорат зимни ошкор, пешгирӣ ва бартарарф намудани

тахрифгарихо дар зинаи тасдиқи онҳо таҳия карда мешавад.

Стратификатсия – чараёни тақсим намудани маҷмӯъҳо ба зергурӯҳҳо, ки ҳар кадоме аз он гурӯҳи қисмҳои ҷудо ва интиҳоб кардашудаи дорои хусусиятҳои ба ҳам монандро дар бар гирифтааст.

Стратегияи умумии аудит – микёс, муҳит ва раванди аудитро муқаррар намуда, ҷиҳати таҳияи нақшаи муфассали аудит роҳнамоӣ менамояд.

Ташкилоти байналмилалӣ мақомотҳои олии назорати молиявӣ – ташкилоти мустақили ғайридавлатии байналмилалӣ, ки мақсади фаъолияти он ба рушди мубодилаи ғоя ва таҷрибаи аудити ташкилотҳои давлатӣ дар байни мақомотҳои олии назорати молиявӣ равона карда шудааст.

Ташкилоти аудиторӣ – шахси ҳуқуқие, ки мутобиқи талаботи қонунгузорӣ барои амалӣ намудани фаъолияти аудиторӣ таъсис дода шуда, дорои иҷозатномаи мақоми ваколатдори давлатӣ оид ба амалӣ намудани фаъолияти аудиторӣ мебошад.

Ташкилоти касбии аудиторон – ташкилоти ғайри-тиҷоратии аз аккредитатсия гузаштае, ки аудиторон ва ё муҳосибони касбиро муттаҳид менамояд.

Ташкилоти касбии муҳосибон – ташкилоте, ки тибқи оиннома, шарт ва қоидаҳои сертификатсия ва аккредитатсия амал намуда, пешбурди баҳисобгирии муҳосибиро таъмин месозад.

Таъсирбахшӣ – муносибат байни натиҷаи фаъолият (истеҳсоли мол, ҳаҷми хизматрасониҳо ва ғ.) ва ҳаҷми захираҳо, ки барои ба мақсад расидан истифода карда шудаанд.

Тарафҳои манфиатдор – тарафҳое, ки ба фаъолияти ташкилоти санҷидашаванда алоқамандӣ доранд (саҳмдорон, иттиҳодияҳо, кормандони ин ташкилот, мизочон ва молтаъминкунандагон).

Ташкили чорабиниҳои назоратӣ – марҳилаҳои алоҳидаи ташкили чорабиниҳоро ифода намуда, он марҳилаҳои зеринро дар бар мегирад:

– марҳилаи омодашавӣ ба чорабиниҳои назоратӣ, ки дар рафти он мавзӯъ ва муҳити объекти санҷишӣ мавриди омӯзиш қарор дода шуда, аз натиҷаи он мақсад ва мавзӯи чорабиниҳои назоратӣ, усулҳои татбиқ ва меъёрҳои арзёбии он муқаррар карда мешавад;

– марҳилаи гузаронидани чорабиниҳои назоратӣ, ки дар рафти он таҳлил ва санҷиши нишондиҳанда ва маълумотҳои воқеӣ бевосита дар объекти санҷишӣ бо мақсади ташаккул ёфтани далелҳои аудиторӣ амалӣ карда мешавад;

– марҳилаи ба расмият даровардани натиҷаҳои чорабиниҳои назоратӣ, ки дар рафти он ҳисобот омода гардида, ҳулоса ва тавсияҳоро дар худ ифода менамояд.

Таъмини сифати аудит – принцип, сохтор ва чорабиниҳои муқаррар намудаи мақоми олии назорати молиявӣ, ки риояи стандартҳои фаъолияти аудиториро таъмин месозанд.

Таҳрифгарӣ – ихтилофҳои ҷойдошта байни ҳаҷм, гурӯҳҳои таснифотӣ, моддаҳои харочотӣ ва дигар маълумот

мотҳои молиявӣ, ки ба талаботҳои асосҳои татбиқшавандаи пешниҳоди ҳисоботи молиявӣ муайян карда шуда, чунин таҳрифғариҳо дар натиҷаи кирдорҳои сохтакорӣ ва ё роҳ додан ба дигар ҳатогиҳо зимни пешниҳоди ҳисоботи молиявӣ низ метавонад ҷой дошта бошад. Таҳрифғариҳо вобаста аз хусусияти худ ба гурӯҳҳои зерин чудо мешаванд:

– таҳрифғариҳои воқеӣ, ки ба ҷой доштани он шубҳа нест;

– таҳрифғариҳои арзёбишаванда, ки ба ақидаронии роҳбарияти субъект нисбати арзёбии ҳисоббаробаркуниҳо, интиҳоб ва татбиқи сиёсати баҳисобгирӣ вобаста буда, тибқи ақидаи аудитор беасос ва номутобиқ мебошад;

– таҳрифғариҳои пешгӯишаванда, ки арзёбии нисбатан бехтари таҳрифғариҳоро дар маҷмӯъ, аз ҷумла ҳаҷми дар интиҳоби қисматҳои аудиторӣ ошкор карда шударо ифода менамояд.

Таҳрифғариҳои ислохнашуда – таҳрифғариҳои дар раванди аудит ҷамъовардаи аудитор, ки ислоҳ карда нашудаанд.

Таҳрифғариҳои ҷоиз (имконпазир) – ҳаҷми маблағи аз ҷониби аудитор муқарраргардида, ки тибқи он вобаста аз андозаи муқарраршуда баланд набудани ҳаҷми таҳрифғариҳои воқеӣ дар маҷмӯъ боварии дахлдор ба даст оварда мешавад.

Таҳрифғариҳои сартосарӣ – таҳрифғариҳое, ки ба ҳисоботи молиявӣ, аз ҷумла ба қисматҳои мушаххас, ҳисобҳо, моддаҳо ва ё қисматҳои зиёди ҳисоботи молиявӣ ва дигар маълумотҳои молиявӣ таъсири бемаҳдуд доранд.

Хароҷот – камшавии манфиати иқтисодӣ дар давраи ҳисоботӣ дар шакли хориҷшавӣ ё камшавии дороиҳо ё худ

зиёдшавии уҳдадорихо, ки ба камшавии сармояи сахҳомии бо ҳиссагузориҳои соҳибмулкони новобаста оварда мерасонад.

Хавфи фаъолияти молиявӣ – вазъе, ки дар натиҷаи нодурусти ифодаи гардидани мақсад ва ба роҳ мондани ташкили фаъолият, шароит, рӯйдод, ҳолат, ҳаракат ва беҳаракатии воқеъ ба миён омада, метавонад боиси расонидани таъсири манфӣ ва ноил нагардидан ба мақсадҳои асосӣ гардад.

Хавфи аудиторӣ – ҳолатҳои бо таҳрифгарии ҷиддӣ омода гардидани ҳисоботи молиявӣ, ки дар натиҷа аз ҷониби аудитор ақидаи аудиторӣ номуносиб изҳор гардида, ин ҳолат бевосита аз хавфи таҳрифгарии ҷиддӣ ва хавфи ошкор накардани онҳо вобастагӣ дорад.

Хавфи ҷудоинопазир – ҳолатҳои ба таҳрифгарии ҷиддӣ дучор гардидани қарорҳои қабулгардида вобаста ба дараҷаи амалиётҳо, бақияи ҳисобҳо, ки дар алоҳидагӣ ва ё дар маҷмӯъ бо дигар таҳрифгарии то баррасии он аз ҷониби воситаҳои назорат ҷиддӣ ба ҳисоб мераванд.

Хавфи ошкор накардан – хавфе, ки ҷорабиниҳои аз ҷониби аудитор амалӣ намуда ҷиҳати то зинаи поёнӣ кам намудани хавф барои ошкор намудани таҳрифгарии ҷойдошта мусоидат карда наметавонад.

Хавфи ҷиддӣ – хавфи ошкор ва арзёбӣ гардидаи таҳрифгарии ҷиддӣ, ки бо ақидаи аудитор зимни гузаронидани аудит диққати махсусро талаб менамояд.

Хавфи таҳрифгарии ҷиддӣ – хавфи ҳолате, ки ҳисоботи молиявӣ то оғози аудит ба таври назаррас таҳрифгарӣ

шуда, он аз хавфи чудоинопазир ва хавфи системаи назорат таркиб ёфтааст.

Хавфи воситаи назорат – эҳтимолияти сари вақт ошкор ва бартараф нагардидани камбудихо дар пешбурди баҳисобгирии муҳосибӣ ва системаи назорати дохилӣ, ки дар алоҳидагӣ ва ё дар маҷмӯъ муҳим ба шумор мераванд. Хавфи воситаи назорат дараҷаи боварибахшии системаи баҳисобгирии муҳосибӣ ва назорати дохилии субъектро ифода менамояд.

Хавфи экологӣ – хавфи таҳрифгарихои ҷиддӣ дар ҳисоботи молиявӣ, ки ба масъалаҳои экологӣ алоқаманд буда, ба омилҳои арзёбии хавфҳо дар раванди таҳияи нақшаи умумии аудит вобастагӣ дорад.

Хавфи созишнома оид ба изҳори боварӣ – ҳолате, ки бинобар дорои таҳрифгарихои ҷиддӣ будани маълумотҳои пешниҳодгардидаи омӯзишӣ, муҳосиби касбӣ имконияти пешниҳоди хулосаи дахлдорро надорад.

Хулосаи носаҳеҳи аудиторӣ – хулосаи аудиторие, ки дорои маълумоти носаҳеҳ ва ё нопурра оид ба ҳисоботи молиявӣ ва маълумоти пешбининамудаи стандартҳои аудит буда, истифодабарандагони онро ба иштибоҳ мебарад.

Хатогӣ – роҳ додан ба таҳрифгарихо дар ҳисоботи молиявӣ, аз ҷумла инъикос накардани ин ё он нишондиҳандаҳои рақамӣ ва дигар маълумотҳои молиявӣ, ки барқасдона амалӣ карда нашудааст.

Хариди давлатӣ – аз ҷониби ташкилоти харидор бо усулҳои муайяннамудаи қонунгузорӣ ба даст овардани

мол, кор ва хизматрасонӣ, ки пурра ё қисман аз ҳисоби маблағҳои давлатӣ маблағгузорӣ карда мешавад.

Хироч – пардохти ҳатмӣ ба бучети давлатӣ, ки барои анҷом додани амалҳои аз ҷиҳати ҳуқуқӣ муҳим ситонида мешавад.

Ҳазинадорӣ – фаъолити молиявии давлатӣ, ки ҳамоҳангсозии идоракунии захираҳои иқтисодии умумидавлатӣ, ташкили назорати даромаду хароҷот, ҷамъоварӣ ва истифодабарии маблағҳо, идоракунии иҷроии бучети давлатӣ ва қарзҳои давлатӣ, барориши қоғазҳои қиматноки давлатиро амалӣ менамояд.

Ҳисоботи (хулоса) аудиторӣ – ҳуҷҷати ҳатмии расмие, ки мутобиқи стандартҳои аудит тартиб дода ва пешниҳод шуда, ақидаи мустақили аудиторро вобаста ба натиҷаҳои аудити гузаронидашуда дар бар гирифта, ба ҳисоботи молиявӣ замима карда мешавад.

Ҳаҷми аудит – ҳаҷми корҳои дар рафти чорабиниҳои назоратӣ ба иҷро расонда, ки вобаста аз мақсадҳо ва мавзӯи чорабиниҳо, шумораи объектҳои санҷишӣ ва давраи фаъолияти санҷидашаванда муайян карда мешавад.

Ҳуҷҷатҳо барои муҳокима – ҳуҷҷатҳое, ки дар он натиҷаи аудит ва ё хулоса вобаста ба соҳаи мушаххас ҷамбаст карда шуда, ҷиҳати маънидодкунии ҳолатҳои ҷойдошта ба роҳбарияти субъект пешниҳод карда мешавад.

Ҳисоботдиҳанда будан дар баҳши давлатӣ – уҳдадорӣҳои шахс ё ташкилотҳои давлатӣ аз рӯи фаъолияти идоракунии ва молиявӣ, татбиқи нақша ва ғ., ки ба зиммаи онҳо гузошта шудааст.

Хуччатҳои муҳосибӣ – хуччатҳои аввалияи баҳисобгирии муҳосибӣ, сиёсати баҳисобгирӣ, нақшаи ҳисобҳо, ҳисоботи молиявӣ, шартномаҳо ва хуччатҳои дигари марбути баҳисобгирии муҳосибӣ ва тартиб додани ҳисоботи молиявии ташкилотҳоро дар бар мегирад.

Хуччатҳои аввалияи баҳисобгирӣ – хуччатҳое, ки дар асоси онҳо баҳисобгирии муҳосибӣ сураат гирифта, тамоми амалиётҳои хоҷагидорӣ бо ин хуччатҳо ба таври дахлдор ба расмият дароварда мешавад.

Ҳисоботи молиявӣ – маҷмӯи маълумоте, ки ҳолат ва натиҷаи фаъолияти молиявии ташкилотҳоро дар асоси нишондиҳандаҳои баҳисобгирии муҳосибӣ тибқи стандартҳои байналмилалӣ ё миллӣ дар бар мегирад.

Ҳисоботи молиявии ҷамъбастшуда – маълумоти таърихии молиявии аз ҳисоботи молиявӣ ҷудо карда баровардашуда, ки ба таври пурра тафсилот дода нашуда, таасуроти сохтори бо захираҳои иқтисодӣ ва уҳдадорихо ва тағйиротҳои ҷойдоштаи субъекти санчишӣ дар марҳилаҳои муайян мутобиқ бударо таъмин менамояд.

Ҳисоботи молиявии мавриди аудит қарор гирифта – ҳисоботи молиявӣ, ки тибқи меъёрҳои стандартҳои байналмилалии аудит мавриди санчиш қарор гирифта, аз натиҷаи он ҳисоботи молиявии ҷамбастӣ таҳия карда шудааст.

Ҳисоботи молиявии муқоисавӣ – ифода намудани ҳаҷм ва дигар маълумотҳои молиявии давраи молиявии ҷорӣ чиҳати муқоисаи он ба ҳаҷм ва маълумотҳои молиявии давраи молиявии қаблӣ, ки мавриди аудит қарор гирифтааст.

Ҳисоботи молиявӣ фосилавӣ – маълумоти молиявие, ки дар ҳаҷми кам ва барои як давраи муайяни фосилавӣ (нимсола, семоҳа) омода карда шудааст.

Ҳисоботи молиявӣ таъиноти махсус – ҳисоботи молиявие, ки тибқи асосҳои таъиноти махсус ҷиҳати истифодаи он аз ҷониби истифодабарандагони мушаххас омода карда шудааст.

Ҳисоботи молиявӣ сохтакоришуда – ҳисоботи молиявӣ барқасдона таҳрифгаришуда, ба монанди аз мадди назар дур кардани нишондиҳандаҳои муайяни рақамӣ ва дигар маълумотҳои молиявӣ, ки бо мақсади ба иштибоҳ бурдани истифодабарандагони ҳисоботи молиявӣ омода карда шудааст.

Ҳисоботи гурӯҳи молиявӣ – ҳисоботи молиявие, ки маълумотҳои молиявӣ мураккаб ва якҷоя кардашударо дар бар гирифтааст.

Ҳисоботи солона – ҳуҷҷате, ки аз тарафи субъект ҳама-сола нашр гардида, он ҳисоботи молиявӣ ва ҳисоботи аудиториро нисбат ба ин ҳисобот дар бар мегирад.

Ҳисоботи фаъолияти ҳифзи муҳити атроф – ҳисоботе, ки алоҳида аз ҳисоботи молиявӣ пешниҳод гардида, он маълумоти дахлдор вобаста ба уҳдадорӣҳои субъект нисбати ҳифзи муҳити табиат, сиёсат ва мақсади корҳо дар ин самт, муваффақиятҳои ба даст омада ва дигар маълумотҳои дахлдорро дар бар мегирад.

Ҳуҷҷатҳои аудиторӣ – инъикоси ҳаттии ҷорабиниҳои иҷрогардидаи аудиторӣ, далелҳои ҷамъ оварда шудаи

аудиторӣ ва хулосаҳои аудиториӣ изҳор карда шуда, ки дар баъзе ҳолатҳо ҳуччатҳои корӣ низ ном бурда шуда, он дар шакли хаттӣ, сурат, ҳомили электронӣ ва дигар шакл ташаккул ёфта метавонад.

Ҳадди ҷиддӣ будан – андозае, ки аз ҷониби аудитор нисбат ба андозаи барои ҳисоботи молиявии муқарраргардида дар маҷмӯъ дар андозаи нисбатан паст муқаррар карда шуда, мақсад аз он то дараҷаи қобили қабул паст намудани эҳтимолияти баланд нагардидани дараҷаи ҷиддӣ будани андозаи таҳрифғарихҳои ислоҳшуда ва ошкорнашуда ба ҳисоб меравад.

Чорабиниҳои якҷояи назоратӣ – чорабиниҳои назоратӣ, ки дар асоси созишномаи ду ва ё бисёрҷонибаи мақомотҳои олии назорати молиявӣ вобаста ба мавзӯъ ва муҳлати ба мувофиқа расида, аз рӯи барномаи умумии аудит, бо ташкил намудани гурӯҳи якҷояи назоратӣ амалӣ карда шуда, аз натиҷаи он ҳуччати якҷояи ҷамбасти ба тасвиб расонида мешавад.

Чорабиниҳои назорати дар як вақт татбиқшаванда (параллелӣ) – чорабиниҳои назоратӣ, ки дар асоси созишномаи ду ва ё бисёрҷонибаи мақомотҳои олии назорати молиявӣ вобаста ба мавзӯҳои алоҳида ва дар муҳлатҳои барои тарафҳо алоҳида, бо дарназардошти манфиатҳои тарафайн ба мувофиқа расонида шуда амалӣ гардида, аз натиҷаи он тарафҳо мубодилаи иттилоот менамоянд.

Чорабиниҳои аудиторӣ – чорабиниҳои асоснок карда шудаи санчишӣ, ки ба нақшаи аудиторӣ дохил карда шуда, мақсад аз он ба даст овардани далелҳои кофӣ ва эътимод-

ноки аудиторӣ буда, бояд ба таври пайваста ба иҷро расонида шавад.

Чорабиниҳои таҳлилии таҳхисӣ – шакли ташкили баамалбарории фаъолияти таҳлилии таҳхисиро ифода намуда, дар раванди он ба иҷро расонидани вазифа, функсия ва ваколатҳо дар соҳаи назорати давлатии молиявӣ таъмин гардида, он бояд дорои хусусияти беғаразӣ, маҷмӯӣ ва натиҷабахшӣ бошад.

Чорабиниҳои назоратӣ – шакли ташкили баамалбарории фаъолияти санҷиширо ифода намуда, дар рафти он ба иҷро расонидани вазифа, функсия ва ваколатҳо дар соҳаи назорати давлатии молиявӣ таъмин гардида, он бояд дар асоси нақшаи кори солона, фармоиши дахлдор, барномаи тибқи тартиби муқарраргардида ба тасвиб расида гузаронида шуда, аз натиҷаи он ҳисобот таҳия ва барои тасдиқ пешниҳод карда мешавад.

Чорабиниҳои мушоҳидавӣ – чорабиниҳое, ки чиҳати расидан ба ҳадафҳо зарур буда, он пешниҳоди дархост ва дигар чорабиниҳои таҳлилии нисбати маълумоти молиявӣ татбиқшавандаро дар бар мегирад.

Чараёни арзёбии ҳавфҳо аз ҷониби субъект – яке аз қисматҳои фаъолияти системаи назорати дохилӣ буда, чиҳати ошкор кардани ҳавфҳои ба мақсадҳои ҳисоботи молиявӣ алоқаманд, қабули қарорҳои дахлдор оиди ҳавфҳо ва оқибатҳои он равона карда шудааст.

Чавобгарии пурраи моддӣ – созишномаи ба таври ҳаттӣ басташудаи байни роҳбари ташкилот ва корманди ба вазифаҳои пулию молӣ дастрасӣ дошта, ки тибқи он кор-

манд барои расонидани зарари моддию молиявӣ ҷавобгарии пурраи моддӣ дорад. Ҷавобгарии пурраи модии корманд метавонад бо шартномаи (қарордод) меҳнатӣ низ ба расмият дароварда шуда бошад.

Ширкати аудиторӣ – ширкате, ки вобаста ба мавзӯи баҳисобгирии муҳосибӣ ва назорати фаъолияти молиявӣ зимни татбиқи санчиши фаъолияти молиявӣю хоҷагидорӣ субъект маслиҳатҳои дахлдор дода, оид ба саҳеҳии ҳисоботи молиявӣ ва ҳолати баҳисобгирии муҳосибӣ хулоса пешниҳод менамояд.

Шубҳаоварии касбӣ (скептитсизм) – талаботе, ки тибқи он аудитор вобаста ба ҷой доштани ҳолатҳои таҳрифгарӣҳои ҷиддӣ дар ҳисоботҳои молиявӣ бояд дорои дарки касбӣ буда, далелҳои аудитории ба даст омадаро аз нуқтаи назари шубҳа ва танқидӣ арзёбӣ менамояд.

Шубҳаоварии касбӣ дар тамоми рафти аудит бо мақсади дур намондани ҳолатҳои шубҳаовар аз доираи назари аудитор амалӣ гардида, риояи он ба ташаккули хулосаи асоснок мусоидат менамояд.

Шаҳси мансабдор – шахсе, ки бо таври доимӣ, муваққатӣ ё бо ваколатҳои махсус вазифаҳои ташкилию амрдиҳӣ, маъмурию хоҷагидориро дар мақомоти ҳокимияти давлатӣ, муассисаҳои давлатӣ, мақомоти худидоракунии маҳаллӣ, инчунин дар Қувваҳои мусаллаҳ, ҷузъу томҳои ҳарбӣ ишғол намудаанд.

Шаҳси дорои ваколатҳои роҳбарӣ – шахсе, ки барои иҷрои вазифаҳои мушаххаси роҳбарӣ ваколатдор гардида, ҷиҳати назорати самтҳои стратегӣ ва уҳдадорӣҳои объекти санчишӣ вобаста ба пешниҳоди ҳисобот, инчунин рафти омодагии ҳисоботи молиявӣ масъул мебошад.

Шаҳодатномаи таҳассусии аудиторӣ – ҳуҷҷате, ки аз тарафи Комиссияи таҳассусии аттестатсиякунонӣ ва иҷозатномадиҳӣ дода шуда, таҳассуси касбии аудиторро тасдиқ менамояд.

Шарик – шахсе, ки вобаста ба иҷрои созишнома оид ба пешниҳоди хизматрасонии касбӣ дорои ваколат ва уҳдадориҳои мушаххас гардидааст.

Эъломияи Лима – соли 1977 дар Анҷумани 9-уми Ташкилоти байналмилалӣ мақомоти олии назорати молиявӣ дар шаҳри Лимаи Ҷумҳурии Перу қабул гардида, принсипҳои роҳбарикунандаи назоратро муқаррар намуда, хусусияти тавсиявӣ дошта, ҳамчун заминаи асосӣ барои мустақилияти ҳуқуқӣ ва касбии фаъолияти мақомотҳои олии назорати молиявӣ ба ҳисоб меравад.

Эъломияи Мексика – соли 2007 дар Анҷумани 19-уми Ташкилоти байнамалӣ мақомоти олии назорати молиявӣ дар шаҳри Мехико қабул гардида ҳамчун сарчашмаи иттилоот оид ба усулҳои фаъолият ва принсипҳои роҳбарикунандаи мақомотҳои олии назорати молиявӣ ба шумор рафта, мустақилияти онро дар самтҳои зерин таъмин менамояд:

– амали меъёрҳои ҳуқуқӣ оид ба танзим даровардани фаъолияти самарбахш ва дахлдори мақомоти олии назорати молиявӣ;

– мустақил ва дахлнопазир будани роҳбарият ва аъзоёни мақоми олии назорати молиявӣ;

– ваколати васеъ ва мустақилияти пурра вобаста ба қабули қарор зимни иҷрои вазифаҳо;

– дастрасии беҳмадуд ба иттилоот;

– ҳуқуқ ва уҳдадориҳо оид ба пешниҳоди ҳисобот аз натиҷаи фаъолият;

– озор будан зимни қабули қарор дар бораи мазмун ва муҳлати ҳисоботҳо аз натиҷаи санҷишҳо, инчунин нашр ва паҳн намудани он;

– амал намудани тартиби самараноки чорабиниҳои минбаъда вобаста ба иҷрои тавсияҳо;

– соҳибхӯтиёрии молиявӣ, идоракунии ва дастрасӣ ба захираҳои молиявӣ, моддӣ ва инсонӣ (кадрӣ).

Эҳтиёҷоти давлатӣ – пурра ё қисман аз ҳисоби маблағҳои давлатӣ қонеъ гардонидани талаботи давлатӣ ба мол, қор ва хизматрасонӣ дар соҳаҳои иҷтимоию иқтисодӣ, фарҳангӣ, маъмурӣ ва сиёсиро дар назар дорад.

ДАСТУРИ АМАЛӢ
ба СБА 250

Мухаррири ороиш *Р.Шералӣ*
Мухаррири саҳифабандӣ *М.Саидова*

Ба матбаа 14.07.2016 супурда шуд.
Чопаш 26.07.2016 ба имзо расид. Ҷузъи чопӣ 7,0.
Андозаи 60x84 1/16. Адади нашр 100 нусха.

Муассисаи нашриявии «Адиб»-и
Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон
734018. ш. Душанбе, кӯчаи Н.Қаробоев 17-а

Дар ҶДММ “Илм” чоп шудааст